

TAŞLICALI YAHYÂ BEY'İN DİVANİ'NDA NASİHATNAME TÜRÜNDE YAZILMIŞ ŞİİRLER VE BU ŞİİRLERİN KONULARI, DİLİ VE ÜSLUBUNA DAİR BAZI HUSUSİYETLER*

*İbrahim GÜLTEKİN***

ÖZET

Klasik Türk edebiyatı içinde nasihat-nâme türünde yazılan şiirlerin önemli bir yeri vardır. Okura, yer aldığı ve beslendiği medeniyet dairesinden seslenen şair aynı zamanda şairliğinin kendisine yüklediği bir görev olarak toplumuna yol gösterici bir kimliğe sahiptir. Özellikle şuara tezkirelerinin giriş bölümünde şairlerin bu vasfına dikkat çekilir.

16. yüzyılın önemli şairlerinden Taşlıcalı Yahyâ Bey'in şiirlerine (mesnevilerine ve divanına) baktığımızda şaire yüklenen bu vasıf belirgin bir şekilde görülmektedir. Sözü nü sakınmayan gözünü budaktan esirgemeyen bir şair olarak edebiyat tarihine mal olmuş Taşlıcalı Yahyâ Bey'in divanında dinî, tasavvufî, ahlâkî ve iyi insan olmanın özellikleri yönünden okuru uyarıcı, öğüt verici birçok şiir mevcuttur. Bu şiirler, bazen bir kasidenin ya da gazelin tamamı bazen de kasidenin giriş (nesib/teşbib) bölümü olarak karşımıza çıkar. Ayrıca bazı gazellerin büyük bir bölümünün nasihat-nâme türünde kaleme alındığı görülür. Diğer taraftan divanın genelinde öğüt verici beyitlerin yer aldığı da dikkat çekici bir özelliktir.

Bu çalışmada, Taşlıcalı Yahyâ Bey'in divanında yer alan nasihatnâme türünde yazılmış şiirler nazım şekillerine göre tespit edilmiş, bu şiirlerde ele alınan konular, manzum nasihat-nâmelerin konu tasnifi içinde incelenmiştir. Ayrıca bu şiirlerin, dil ve üslubunun belirgin yönleri üzerine örneklerden hareketle değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmada, nasihat-nâme türünde yazılan şiirlere bütün olarak yer verilmemiş, sadece divanda hangi şiir olduğu, kaç beyitten meydana geldiği, nazım şekli ve sayfa numarası ile ilgili bilgiler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Taşlıcalı Yahyâ – divan - nasihat-nâme - nasihat

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: ibogultekin2000@yahoo.com

**POEMS IN THE DIVAN OF TAŞLICALI YAHYÂ BEY WRITTEN
IN THE NASIHATNAME GENRE AND SOME PROPERTIES OF
THE THEME, LANGUAGE, AND STYLE OF THESE POEMS**

ABSTRACT

Poems written in the nasihatnâme genre are of particular importance in classical Turkish literature. The poet calls out to the reader from the civilization s/he lives in and is raised. The poet also has the identity of a guide for his/her society due to the role entrusted upon him/her by poetry. This characteristic of poets is pointed out especially in the introduction sections of tezkiretû'ş-şuaras (biographies of poets).

When the poems of Taşlıcalı Yahyâ Bey, an important poet of the 16th century, are observed (masnavi and divan), this characteristic attributed to the poet is evident. In the divan of Taşlıcalı Yahyâ Bey, who is known to be outspoken and fearless, there are many poems warning and providing advice to the reader in terms of religion, Sufism, morals, and being a good person. These poems are sometimes in the form of the whole of a qasida or gazel or in the form of the nesib/teşbib of a qasida. Furthermore, it can be observed that a large proportion of some gazels have been written in the nasihatnâme genre. On the other hand, the presence of hortative verses in the general of the divan is another striking property.

In this study the poems in the divan of Taşlıcalı Yahyâ Bey written in the nasihatnâme genre have been determined according to their form of poetry and the themes of these poems were analyzed under the theme classification of poetic nasihatnâmes. Furthermore, evaluations of the evident aspects of the language and style of these poems have been performed based on examples.

Poems written in the nasihatnâme genre have not been included in the study as a whole and only information regarding which poem it is in divan, how many verses it consist of, form of poetry, and page number have been specified.

Key Words: Taşlıcalı Yahyâ - divan - nasihâtname - advice

Giriş

*Bu kubbede erenler hû didi hû işitdi
Gûş itdi şeş cihetden peydâ olan nidâyı
(G 507, 6, s. 589)¹*

İslam dininin ve bu dinin toplumsal hayatın düzenine dair ortaya koyduğu ahlâkî kural ve değerlerin, günlük olarak gerçekleştirilen ibadetlerin; tasavvuf düşüncesi ve bu düşüncenin hayatın içindeki tezahürünün divan edebiyatının -aşk teması dışında- muhtevasını önemli ölçüde belirleyen

¹ Örnek gösterilen beyitler, Mehmet Çavuşoğlu tarafından hazırlanan (1977), “Yahyâ Bey Dîvan Tenkidli Basım” kitabından alınmıştır. G, gazeli; K, kasideyi, Trc. Bnd., tercî-i bendi temsil eder. Nazım şeklini gösteren harften sonraki rakam, gazel, kaside ya da tercî-i bendin divandaki sıra numarasını, bundan sonraki rakam, beyit numarasını ve son rakam sayfa numarasını gösterir. Bend hâlindeki nazım şekillerinde ayrıca bend numarasına da yer verilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013*

bir role sahip olduğu söylenebilir. Latîfî, Tezkire'sinin “Giriş” bölümünde şairlerin şiir söyleme vasıfları hakkında şöyle der:

“Şairlerin dili cennetin anahtarıdır kuralı gereği, dil anahtarları, keşf ve beyan hazinesi kapısının kilidi, cennet kapılarının açıcısı olan şu bilgili şairler ve gerçeği dile getiren söz ustaları, şiir sanatları ve güzel hikâyeler ile gerçek hazinelerini bildirip inceliklerin sembollerini gizleyip bazan mesnevi nazım şekliyle tasavvuf erbabının mertebelerini bildirir, bazan da mânâlı beyitlerle gafilleri uyarırlar. Kimi zaman da güzelliği ve aşk hâllerini sebep edinip güzellerin âşıklara nazlanmalarını, aldırma ve edalarını dile getirirler. Bazan da sevgi ateşinde kavrulanların özlem ve ayrılık ateşi ile yanmalarını, ağlayıp inlemelerini nazm edip sevgilinin cevri ile rakibin zulmünü güzelce destanlaştırırlar.” (İsen 1999, 9).

Latîfî'nin bu düşünceleri, gelenekli divan şiirinin ve onun şairinin hem anlam evreni hem de bir özetidir. Divan şiirinin muhtevası, toplumun içinde yer aldığı medeniyet dairesinin söz ve anlam boyası ile şekillenir. “Şairlerin dili cennetin anahtarıdır.” kuralı gereği, şair dekutsalın temsilcisi ve uyarıcı vasfına sahip bir önderdir. Şiir söyleme kudreti şairin sırtında mukaddes bir emanettir. O hâlde şairlik, bu emanetin gereğini yerine getirme ve onu layıkıyla taşıma sorumluluğudur. Hakkı, hakikati şiir diliyle yoğurup halkı hâb-ı gafletten uyandırma görevidir. Bu anlamda şair, aynı zamanda halkın önünde ve ilerisinde “nasûh” kimliğine de sahip olur. Divan edebiyatında özellikle nasihat-nâme türünde ya da tarzında yazılmış şiirleri bu minval üzere değerlendirmek gerekir.

“Eski Türk edebiyatında, insanları iyiye, güzele ve doğruya yöneltmek ve devlete yararlı; İslamiyetin erdemlerini şahsında yaşayan iyi ahlâklı fertler yetiştirmek amacıyla yazılan manzum eserlere genel olarak nasihat-nâme, pend-nâme veya öğüt-nâme adı verilir.” (Kaplan 2008b, 1). Didaktik eserler arasında yer alan nasihat-nâmeler, okura ahlâki ve sosyal açıdan örnek insan olma yollarını gösterir. Nasihat-nâmelerde asıl amaç ahlâka yönelik dersler vermektir. Günlük hayatla ilgili hemen her hususta bilgi ve tavsiyelerin yer aldığı nasihat-nâmelerde İslami temellere dayalı ahlaki davranış kuralları özlü formüller hâlinde verilir. Esas itibarıyla nasihat-nâme yazmanın amacı İslamiyetin, “iyiliği emretme, kötülükten sakındırma” ilkesine uymaktır. Dolayısıyla nasihat-nâmelerin kaynağını Kur'an ve hadislerden aldığı söylenebilir. Nasihat-nâmelerin bir amacı da İslamın hayat anlayışına dair genel kuralların şiir formunda, anlaşılır ve sade bir dille yeni kuşaklara aktarılmasıdır (Kaplan 2002a, Kaplan 2008b, 1; Akkuş 2007, 188; Mermer-Keskin, 2005, 85; Canım, 2011, 180; (Altun 2004, 1). Bununla birlikte nasihat-nâmeler, sadece manzum olarak yazılmamış, mensur ve manzum-mensur karışık olarak da kaleme alınmıştır. Önemli olan öğüt verme olunca bu tür eserlerde sanat kaygısı, yerini daha çok örnek ve iyi insan olma/yetiştirme anlayışına bırakmıştır.

Nasihat-nâmelerde, “dinî-tasavvufî”, “genel ahlâk”, sosyal hayat”, “ilim” ve “sosyal eleştiri” ile ilgili konular olmak üzere beş konu üzerinde durulduğu görülmektedir.² (Kaplan 2008b, 23).

“Nasihatnâmeler, bağımsız manzum eserler hâlinde düzenlendiklerinde mesnevi olarak kaleme alınmışlardır. Diğer örnekleri, divanlarda küçük manzumeler hâlinde yer alabilir. Bu durumda kaside, kıt'a ve musammat örneği olarak rastlanırlar.”³ (Akkuş 2007, 191). Bu nazım şekillerine diğer nazım şekillerini de ilave etmek gerekir.

² Nasihat-nâmelerle ilgili konu tasnifi, Mahmut Kaplan'ın Hayriyye-i Nâbî adlı kitabının “Giriş” bölümünden alınmıştır. Taşlıcalı Yahyâ'nın Divanı'nda yer alan nasihat-nâme tarzında yazılan şiirler üzerine yaptığımız bu çalışmada Mahmut Kaplan'ın tasnifi esas alınmıştır.

³ Nasihatname türü hakkında, aşağıdaki eserlerde geniş bilgi verilmektedir. Bu eserlerden Metin Akkuş ve Rıdvan Canım'ın divan edebiyatında türler hakkında hazırladıkları kitaplarda nasihatname üzerine yapılmış çalışmalar ayrıca bibliyografya olarak gösterilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Bu çalışmada, Taşlıcalı Yahyâ (öl. 1582)'nın, Divan'ında nasihat-nâme türünde yazmış olduğu şiirler tespit edilmiş ve bu şiirlerde işlenen konular tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Ayrıca bu şiirlerin dili ve üslubu hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Taşlıcalı Yahyâ, "16. yüzyılda yaşamış, dört padişah devrini görmüş, divân ve hamse sahibi bir şair olup divân şiiri denilen klasik şiirimizin önde gelen temsilcilerindendir. Arnavutluk'un soylu Dukagin ailesindedir." (Çavuşoğlu 1983c, 7). Kılıç ve kalem erbabı olan Taşlıcalı Yahyâ, devrinin en muvaffak mesnevi sanatkarı ve birinci sınıf divan şairleri arasındadır. (Çelebioğlu 1994, 78). Âşık Çelebi'ye göre Taşlıcalı Yahyâ "*arsa-ı şiirin yek-süvârî ve ser-amed şairlerin paşası*"dır. Sehî Bey onun üslubunu "*tarz-ı cedîd*" tabiri ile tavsif eder (Tolasa 2002, 267-284). Mehmet Çavuşoğlu, onun şahsiyeti ve sanatı hakkında şu değerlendirmeyi yapar.

"... Kanûnî'ye sunduğu kasidede bir yandan Hayâlî'ye hakaret ederken diğer taraftan bu şairi hoş tuttuğu için padişaha târizde bulunuşu, divanında ve hamsesinde devrin ileri gelenlerine bazen açıktan açığa, bazen de ima yoluyla çatması, Şehzade Mustafa Mersiyesi'ni yazışı ve kendisini bu mersiye dolayısıyla sorguya çeken Rüstem Paşa'ya verdiği cevap onun ne kadar korkusuz ve atilgan bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir... İçkinin ve içki içenlerin her fırsatta aleyhinde bulunan Yahya Bey gazi tipinin en güzel örneği sayılsa yeridir... Yahyâ Bey, (...) üç kat'aya yayılmış bir imparatorluğun sultanı olan savaş ve devlet adamı Kanûnî Sultan Süleyman'ın atının varıldığı yerlere varmış, doğu ve batı seferlerinin hemen hepsine katılmıştır. Kasideleri ve divanının musammatlar kısmında bazı şiirleri, bu büyük sultanın muzaffer ordusunun fetih heyecanını dinî-destânî bir üslupla terennümüdür. İlk gazellerinde âşıkâne bir eda göze çarpmakta ise de, Uryânî Dede'ye intisap ettikten sonra yazdıklarında tasavvufî fikirler hâkimdir." (Çavuşoğlu 1983c, 16-17).

Çavuşoğlu'nun da ifade ettiği üzere, Taşlıcalı Yahyâ'nın divanına genel anlamda baktığımızda onun şiirlerinin tok bir söyleyişe sahip olduğunu görürüz. Bu söyleyiş biçiminin beslendiği kaynaklar, temelde onun kişiliğinde saklıdır. Diğer taraftan şairin mesleği, içinde yer aldığı kültürel çevre, mensup olduğu din, devrin toplumsal ve siyasi yapısı Taşlıcalı Yahyâ şiirinin önemli belirleyicilerindendir.

Taşlıcalı Yahyâ'nın şiirlerinin anlam dünyası içinde aşk teması yanında nasihat-nâme türünde yazılmış şiirler de belirgin bir şekilde dikkat çekmektedir. Bu tür şiirler, bazen bir şiirin tamamını teşkil ederken bazen de gazellerin ya da diğer nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerin arasına birkaç beyit şeklinde serpiştirilmiş olarak yer alır. Bu şiirlerin en önemli yanı ise İslam toplumunun bir bireyi olarak Müslüman bir kişinin toplumsal hayatta nasıl hareket edeceği, nelere dikkat etmesi gerektiği, neleri yapması ya da yapmaması gerektiği hususunda söylenmiş olmasıdır. Bu şiirlerin belirgin bir başka özelliği şairin okura, bir vaiz gibi buyurgan bir eda ile seslenmesi ve beyitlerde kullanılan fiillerin daha çok emir kipi üzerine kurulu olmasıdır.

Öğüt verme, insanlara doğru yolu gösterme ve hayatın anlamına dair şiirler Taşlıcalı Yahyâ'nın sadece divanında yer almaz. Nasihat ve onun çevresinde yer alan muhteva, aynı zamanda mesnevilerinde de önemli bir yere sahiptir. Kaplan (2008b, 11), İran şairi Nizâmî'nin Mahzenü'l-Esrâr adlı mesnevisine yapılan nazirelerin içindeki hikâyelerin vermek istediği derslerin, öğütler hâlinde ifade edildiğini ve edebiyatımızda bu mesneviye yazılan bir kısım nazirelerde bu durumun görüldüğünü belirttiikten sonra Taşlıcalı Yahyâ'nın *Gülşen-i Envâr* adlı

Canım, Rıdvan (2011). Divan Edebiyatında Türler, s. 180-189; Akkuş, Metin (2007). Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, s. 188-198; Kaplan, Mahmut (2008). Hayriyye-i Nâbî, s. 1-23; Arslan, Mehmet (2004). *Divan Edebiyatında Nasihatnameler (Pendnameler) ve Vak'anüvis Es'ad Efendi'nin Pendnâme'si*, Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri, Sayı: 4, s. 5-80; Bilgin, Azmi (1994). "Türk Edebiyatında Nasihatname ve Emre'nin Tercüme-i Pendname-i Attar'ı, TDA, 93, 197-208.

mesnevisine de bu örnekler içinde yer verir.⁴ *Gülşen-i Envâr*, “Yahyâ Bey'in hamsesinin sonuncu kitabıdır. *Fasıl, Aksâm, Meretebe* gibi başlıklar altındaki hikâyelerin hemen hepsinin konuları dinî ve ahlâkîdir.” (Çavuşoğlu 1983c, 21) Taşlıcalı Yahya'nın İran şairi Câmî'nin *Subhatü'l-Ebrâr*'ına nazire olarak yazdığı *Gencîne-i Râz* adlı mesnevisi de çeşitli öğütler içermektedir. Ayrıca ahlâki nitelikteki hikâyeleri ile *Kitâbu'l-Usûl* adlı mesnevisi de öğüt verici ahlâk kitaplarından sayılmaktadır (Kaplan 2008b, 11). “Makâm” ve “Şûbe” adları altında bölümlere ayırdığı eserin (*Kitâbu'l-Usûl*) her makâm ve şûbesinde, *Gencîne-i Râz*'da yaptığı gibi değişik konuları işlemiş ve bunların çoğu kendi hayatının veya gözlemlerinin mahsûlü olup devrin umumî manzarasına ışık tutan anekdotlarıdır.” (Çavuşoğlu 1983c, 21) Taşlıcalı Yahyâ'nın Yusuf u Zeliha'sının mev'ize bölümü de nasihat içeriklidir. (Çavuşoğlu 1979b).

Bütün bu bilgiler gösteriyor ki Taşlıcalı Yahyâ'nın şiirinin anlam evreni içinde öğüt verme, insanlara doğruyu, iyiyi ve güzeli gösterme, din ve onun esaslarına göre şekillenen hayat anlayışı önemli bir yer tutmaktadır.

Divan'da Nasihat-nâme Türünde Yazılmış Şiirler

Taşlıcalı Yahyâ'nın divanında nasihat-nâme türünde yazılmış birçok şiirin yer aldığını görüyoruz. Aşağıda bu şiirlerin hangileri olduğu belirtilmiştir.⁵

I. Kasideler

1. 19. *Kaside* (s. 82): Kazasker Fenârîzâde Muhyiddin Efendi'ye (öl. 1548) sunulan bu kaside 55 beyittir. Kasidenin “Nesib/Teşbib” bölümü nasihat-nâme türüne uygun olarak yazılmıştır. Bu bölüm 26 beyittir.

2.20. *Kaside* (s. 87): Bu kasidenin tamamı 51 beyittir. Dönemin büyük âlimi Şeyhülislam Ebussuud Efendi (öl. 1574) için yazılan bu kasidenin ilk 33 beyti nasihat-nâme türünde yazılmıştır.

3. 33. *Kaside* (s. 130): Bu kaside gemici diliyle söylenmiştir. Şair gemi, gemici ve deniz terminolojisine dair kelime, terim ve kavramlardan hareketle insanoğluna çeşitli nasihatler vermektedir.

4.34. *Kaside* (s. 130): 30 beyitlik kasidenin tamamı nasihat-nâme türünde yazılmıştır.

II. Musammatlar

1. 4. Tercî'-i Bend'in (s. 146) tamamı nasihat-nâme türünde yazılmıştır. Bu Tercî'-i Bend beş benden oluşmaktadır. Her bendinde yedi beyit yer alır. Toplamda 35 beyittir.

III. Gazeller

1. Tamamı Nasihat-nâme Türünde Yazılmış Gazeller

42. gazel, 5 beyit (s. 307); 244. gazel, 5 beyit (s. 435); 245. gazel, 7 beyit (s. 436); 246. gazel, 5 beyit (s. 436); 247. gazel, 7 beyit (s. 437); 363. gazel, 7 beyit (s. 505); 375. gazel, 7 beyit (s. 513); 432. gazel, 5 beyit (s. 545); 438. gazel, 7 beyit (s. 549); 452. gazel, 5 beyit (s. 557).

Bu şekilde toplamda dokuz gazel mevcuttur.

⁴ Gülşen-i Envâr, Taşlıcalı Yahyâ'nın ihtiyarlığı döneminde yazdığı ahlâki ve tsavvufî bir mesnevi olup Hamsesinin son mesnevisini teşkil eder. Toplam 2810 beyit olan bu eser, hem giriş bölümü hem de konunun işlendiği asıl bölümü Mahzenü'l-Esrâr'la önemli ayrıntılar gösterir. Eserinde İslâmî konular yanında mahallî konulara da yer veren Yahyâ Bey, işlediği konularda dönemin toplum hayatını da devrine göre oldukça sade bir dille yansıtmıştır. (Şentürk - Kartal 2010, 347).

⁵ Çalışmada, Mehmet Çavuşoğlu'nun tenkidli basım olarak hazırladığı Yahyâ Bey Divanı'ı esas alınmıştır. Çavuşoğlu, Mehmet (1977), “Yahyâ Bey Divanı Tenkidli Basım”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

b. Büyük Bir bölümü Nasihat-nâme Türünde/ Tarzında Yazılmış Gazeller

51. gazel, 7 beyit (s. 313). 2, 4, 5 ve 6. beyitleri nasihat-nâme tarzında yazılmıştır. 68. gazel, 9 beyit (s. 323). 3, 4, 5, 6, 7, 8 ve 9. beyitler nasihat-nâme tarzında yazılmıştır. 110. gazel, 7 beyit (s. 351). Gazel, son beyti hariç nasihat-nâme tarzında yazılmıştır. Son beyitte şair, kendi şiirini över. 115. gazel, 7 beyit (s. 355). Son beyitte şair, şiirdeki kudretini över. 220. gazel, 9 beyit (s. 420). Son beyitte şair, şiirdeki kudretini över. 429. gazel, 7 beyit (s. 543). 3, 4, 5 ve 6. beyitler nasihat-nâme tarzında yazılmıştır. 504. gazel, 7 beyit (s. 587). 6 ve 7. beyitlerde şair kendi şiir kudretini över. 507. gazel, 9 beyit (s. 589). 3 ve 4. beyitler dışında diğer beyitler nasihat-nâme tarzında yazılmıştır.

Yukarıdaki gazellerin matla beyti dışındakilerin *-şair bu beyitlerde çoğunlukla şairlik kudretini över-* nasihat-nâme tarzında yazıldığı görülmektedir. Bunların dışında da divanın hemen hemen her yerinde bir ya da birkaç beyitlik nasihat verici beyitler yer alır. Bu durum, divanın anlam atmosferine hâkim bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Divanda Nasihat-nâme Türünde Yazılmış Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi

1. Dinî – Tasavvufî Konular

Taşlıcalı Yahyâ'nın nasihat tarzı şiirlerinin büyük bir bölümünü dinî ve tasavvufî konular teşkil eder. Bu başlık altında heva ve hevese uymama, nefsin arzularını terk etme, gaflette olmama, dünya hayatının geçiciliği, dünya nimetlerine değer vermeme, gönül kırmamak, ibadetleri – özellikle namaz- yerine getirmeye özen gösterme vb. konular işlenmektedir.

“Nefsin arzularına uymak, zamanı boşa geçirmek, önemli bir şeyin önemini kavrayamamak, değerli bir şeyin kıymetini takdir edememek, kalbin Hak'tan gafil olması, onun zikrinden mahrum kalması anlamlarına gelen ve derin bir uyku hâli olan gaflet” (Uludağ 2005, 141), İslam ve tasavvuf inancında insan için en temel manevi hastalıklardandır. Gaflette olmak ateşte olmak gibidir. Taşlıcalı Yahyâ, nasihatı suya benzetirken gafil kimseye gaflet ateşini bu su ile teskin etmeyi öğütler.

*Sözümü dinle benüm aç gözünü ey gâfil
Nasihat âbı ile eyle âteşün teskin (K 19- 25, s. 84)*

Bu beytin yer aldığı kasidenin birinci beytinde şair, dünyayı fena makamı olarak tavsif eder ve “makam-ı fena”da oturan insana seslenir.

*Gel ey makâm-ı fenâda olan mukîm ü mekîn
Sözüm güherlerini güşvâr eyle hemîn (K 19- 1, s. 82)*

İnsanın en büyük gafleti dünya-perest olması, dünya süslerine aldanıp baki güzelliği idrak edememesidir. Bu durumda dünya-perestlerden uzak olmak gerekir.

*Cihânda merdüm-i dünyâ-pereste olma karîb
Anun gibiden ırag ol niteki çarh-ı berîn (K 19- 2, s. 82)*

Divanın birçok yerinde gaflet ve onun insana vereceği zararlarla ilgili uyarıcı beyitler yer alır. Gaflet gizli ejderhaya benzer ve ejderha gibi gaflet de ateşle insanı yutup yok eder.

*Gâfil olma nefs-i emmârende olan nârdan
Gizlü ejderhâya benzer kim görünür gârdan (G 350- 1, s. 498)*

Gönül bir denizdir. Gaflet, derin bir uyku hâli olduğuna göre insan, gönül denizinde ganimet avcıları olan deniz korsanlarına karşı uyanık olmalıdır. Beyitte korsandan kasıt kişinin yine kendisi daha doğrusu nefsin istekleri olmalı ki şair, ikinci mısradan bu durumu bilinen bir sözle somutlaştırmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

*Hele gâfil yürime bahr-i dilün korsanı var
Dôstum kendüine kendün gibi olmaz düşmen (K 33-11, s. 129)*

Allah Kur'an-ı Kerim'de insanoğluna, “*Her nefis (can) ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.*” (Ankebut-57) uyarısında bulunur. Ancak dünya süs ve nimetleri ölüm gerçeğini insana unutturur. Şair, topraktan yaratılmış insanın yine toprağa döneceği hakikatini “(Ey insan), aslına rücu edeceğin o günü/ölümü unutma! Nitekim senin yastığın ve yorganın taş ve toprak olacaktır.” anlamındaki beyitle ifade eder.

*Ân ol günü ki varup asluna rücû' idesin
Sana ola hacet ü hâk pister ü bâlin (K 19- 7, s. 82)*

Tasavvuf inancına göre gönül Allah'ın evi, Müslümanın Kabe'si, iman cevherinin ocağıdır. Gönül temaşa mahallidir, ilahî nurların tecelli mahallidir (Uludağ 2005, 205). Bundan dolayı Müslüman bir kimse gönül Ka'be'sini büt-haneyeye çevirmemelidir. Gönül Kabe'sini büt-haneyeye çevirmek dünya süsleriyle gönlü doldurmak; Hak'tan ve hakikatten uzaklaşmak demektir.

*Gönül ki Ka'bedür itme sen anı büt-hâne
O sâde-rûdân ırag ol ki ola düşmen-i dîn (K 19- 13, s. 83)*

Taşlıcalı Yahyâ, İslamın inanç ve itikat boyutu yanında amelî yönüne de dikkat çeker. İnsan, bir gün olup ölecek ve karanlık mezara girecektir. Müslümanın mezarını aydınlatacak olan onun dünya hayatında yaptığı ibadetleridir. O hâlde Müslüman, -Arap alfabesi harflerinden olan- “dâl” harfi misali ibadet hususunda iki kat olmalı, çokça ibadet yapmalıdır.

*Misâl-i dâl ibâdetde iki kat ol kim
Mezâr-ı tîrede tâ kim ola gözün aydın (K 19- 23, s. 84)*

Taşlıcalı Yahya, Kehf suresi 50. ayet⁶ gönderme yaptığı aşağıdaki beyitte nefsinin arzularına uyup abdest ve namazdan yüz çeviren insanların hâlini secde emrinde inat eden şeytana benzetir.

*Abdest almaz namâza yüz yumaz ehl-i hevâ
Secde emrinde 'inâd iden kişi şeytânidür (G 99- 2, s. 343)*

Taşlıcalı Yahyâ'nın en çok vurgu yaptığı konulardan birisi hatta en önemlisi dünya sevgisi, dünya mal ve ziynetine olan düşkünlük, dünyaya bağlılık, dünyanın geçiciliği ve alçaklığı vb. hususlarıdır. Taşlıcalı Yahyâ dünyaya ve dünya hayatına pek güzel sıfatlar yüklemeyi, hatta onu çirkin ve nahoş sıfatlarla tavsif eder. Şairin dünyaya yüklediği sıfatlardan bazıları şunlardır:

dünya-yı denî (K 2-26; 18- 32); dünya-yı dún (G 50-1; 51-5; 56-5; 244-1); mezra'-ı dünyâ-yı dún: (G 235-5); dehr-i denî (G 462-5); makâm-ı fenâ (K 19-1); deryâ-yı fenâ (K 33-6); derbend-i fenâ (Müseddes 3-3); çârsû-yı anâsır (K 20-89); dünyanın yaşlılığından hareketle sipihr-i dü-ta (K 26-5); alımlı ve çekici tarafı ile zen-i dünyâ (kadın gibi olan dünya) (K 26-6); cihan harabesi (K 26-13); harâbât (G 56-5; 368-1); fitne-i bâzâr-ı âsumân u zemîn: (K 23- 29); bâg-ı cihan (K 26-50); dehr-i bî-vefâ (K 29-2); cihân-ı bî-vefâ (K 29-29); bî-vefâ dünyâ (G 133-4); alçakdan alçak dünyâ (Trc. B- 1-I-1); harâbât-ı dünyâ (TB 2, 2); derbend-i dünyâ (Trc. B 3- III-1); âlem-i fesad: (Trc. B 4- II- 1), dünyâ sarayı (TB 2-5), ejdehâ-yı dü-ser (TB 8-II-6); ejdehâ-yı heft-ser (TB 7-III-2); hayme-i dünyâ (TB 8-II-6), dâr-ı dünyâ, cây-ı fûrkat, menzil-i mihnet (Ta'şir 1-3); kârhâne

⁶“Yine o vakti hatırla ki biz, meleklerle: ‘Âdem'e secde edin!’ demiştik. İblis hariç olmak üzere onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerden idi, Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz beni bırakıp da İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne kötü bir değişmedir.” (Kehf-50)

(Muhammes 1-1); *diyâr-ı gurbet* (G 172- 2); *mihnet-hâne* (G 248-2); *dünya belası*: (G 504-2); *devlet-i dünya* (Trc. B 4- V- 1) ...

Taşlıcalı Yahyâ'nın dünya algısı İslam inancı ve tasavvuf düşüncesinin bir tezahürüdür. İslam dini ve tasavvuf düşüncesinde insan için dünya geçici bir yurttur. Aslolan bu dünya hayatının geçici saadetine bağlanmamak, onun insana sunduğu güzellik ve makamlarının fani olduğunu idrak edip ebedî âlem için çalışmaktır. Kainat bütün varlığıyla bir tecelligâhtır, önemli olan bu tecelligâhta Hakk'ı görmek ve ona doğru yönelmektir.

Dünya devleti insana azap ve sıkıntıdan başka bir şey vermez. İnsan, dünya nimetleri için ahiretini harap etmemelidir.

Kendüne virme devlet-i dünyâ ile 'azâb

Dünyâyı yapma âhiretün eyleme harâb (Trc. B- V- 1, s. 149)

Âlemin nakışı ilkbahar mevsimine benzer. İlkbahar mevsiminde tabiat rengârenk bir nakış görünümünde olur, ama bu güzellik geçicidir. İnsan ilkbahar mevsiminin bulutu gibi hevasına tabi olmamalı, küçük çocuklar gibi de âlemin nakışına meyletmemelidir.

Hevâna tâbi' olup ebr-i nev-bahâr gibi

Nukûş-ı âleme olma sabî gibi meyyâl (K 20- 5, s. 87)

Dünya nimetleri lezzetlidir ancak insan bu lezzetin geçici olduğunu bilmeli ve ona sevgi ile bağlanmamalıdır. Çünkü her insan bir gün olur sevdiğinden ayrılır.

Talma dünyâ lezzetine hâdimü'l-lezzâtı gör

Cümleten sevdiğümüzden bir gün ayırlar bizi (G 473- 3, s. 571)

Hayat nakdi, daimî değildir ve para gibi bir gün insanın elinden kayıp gider. Gerçek âşık, bunu idrak etmeli ve dünyaya meyletmemelidir.

Aç gözün dünyâyı meyl itme sakın ey haste-dil

Sanma bu nakd-i hayâtı pâydar elden gider (G 137- 2, s. 368)

Dünyaya dair istekler, dünya kayıtları bazen öyle olur ki insan rüyasında dahi onlarla meşgul olur, onların sıkıntısı ile uykuyu kendine haram eder. Şair, bu durumu şu beyitle ifade eder.

Görmemek yegdür o görmekten Hudâ göstermesün

Mâyil-i dünyâ düşünde muttasıl dünyâ görür (G 94- 6, s. 340)

Taşlıcalı Yahyâ'nın uyarıları sadece dünyanın geçiciliği, süs ve ziyneti üzerine değildir, aynı zamanda ehl-i dünya olanlara da yaklaşmanın gerekliliğini vurgular. Sadık âşıklar kendilerine hâl ehlini dost edinir.

Ehl-i dünyâdan ırag ol gülşen-i cennet-misâl

'Âşık-ı sâdıkları gör nice eyler ehl-i hâl (Muaşşer 13- 4, s. 180)

Kadere isyan etmeyen/edemeyen Müslüman, başına gelen dert ve sıkıntıların müsebbibi olarak feleği görmüş ve âdeta bütün isyanını ona yöneltmiştir. Geleneğin bir gereği olarak bu durum Taşlıcalı Yahyâ'da da farklılık arz etmez. Taşlıcalı Yahyâ, feleğin yüze gülmesine itimat edilmemesi gerektiğini güzel bir örneklendirme ile belirtir.

İ'tikâd itme yüze gülse felek ey Yahyâ

Katı hism eyleyicek kişi güler vakt-i gazâb (G 28- 5, s. 298)

Allah'tan gayrı ve dünya ile alakalı olan her şey, masivadır. Âşıktan masivayı terk etmesi ve ondan vazgeçmesi istenir. Çünkü masiva hakiki aşkın, ebedî güzelliğin önünde bir perdedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Taşlıcalı Yahyâ'da bu durum geleneğin anlam dairesi içinde yer alır. Masiva, insanın âlem-i rûha yükselmesinin önündeki bir engel, alaka kaydı ve ayak bağıdır.

*Ko mâsivâyı urûc eyle 'âlem-i rûha
Dilâ bu kaydı ta'alluk olup durur pâ-bend (G 53- 4, s. 314)*

Taşlıcalı Yahyâ'nın vurgu yaptığı bir diğer husus iç güzelliğidir. Ona göre dış güzellik aldatıcı ve geçicidir. İnsan sûret-perest olmamalı, sûrete itibar etmemelidir.

*Bakma cemâl-i dilbere sûret-perest olup
Âyine içre sûrete ne i'tibâr ola (TB 4-3, s. 149)*

İnsan zahirini mamur edeyim derken batınını harap etmemeli, kadınlar gibi altınlı libas ile dışını tezyin etme gayreti içinde olmamalıdır.

*Zâhirin ma'mûr idenler bâtının eyler harâb
Merd isen zerrîn libâs ile tonanma zen gibi (G 438- 4, s. 549)*

İnsan için cisim (beden) ödünç bir elbise gibidir. İnsan olan o elbiseyi çıkarmalı ve maksûda yönelmelidir.

*Bir âlet-i mülâhazadur cümle kâyinât
Maksûd olanı bilmek için müdâm (TB 4- I- 5, s. 147)
Cismün libâs-ı 'âriyetîdür çıkar hemân
Fevt itme fursatı bu işe eyle ihtimâm (TB 4- I- 6, s. 147)*

Elbise, kılık kıyafet dünya ziynetlerindedir. Bu türden mal menal ile tefahur etmemek gerekir, çünkü iftihar bir dikedir ve insanı yolundan alıkor.

*Gül gibi fâhir libâs ile tefâhur eyleme
Alıkor yoldan seni âhır bu hâr-ı iftihâr (G 68- 5- s. 324)*

Can, benlik, ruh; aşağı duygular anlamlarına gelen nefis kavramı tasavvufta salikin ehl-i sülukunda önündeki en büyük engellerdendir. Bu anlamda nefis kişinin en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırmak ve mücadele kılıcıyla katletmek gerekir. Bunun için riyazet yapılır, çile çıkarılır. Buna nefis-i emmâre ve nefis-i şehvânî denir. (Uludağ 2005,274).Taşlıcalı Yahyâ'nın nasihat-name türünde/tarzında yazdığı beyitlerin birçoğunda nefis ve onunla mücadele önemli bir yer tutar. Heves ehli kimseler nefis-i emmâresini zabt edemez. Şair, bu durumu örneklendirme yoluyla ifade eder. Ten bir gemidir ancak o gemiyi her çeviren dümenci olamaz.

*Nefs-i emmâresini zabt idemez ehl-i hevâ
Ten gemisine dümenci olamaz her çevüren (K 33- 18, s. 129)*

Cihan bir deniz, insan bedeni de o denizde bir kayık misalidir. İnsan heves ve arzusuna kapılıp cihan denizinde bâdbân (yelken) gibi gezmemelidir.

*Bahr-i cihânda zevrâk-ı cism ile dâyimâ
Gezme hevâna tâbi' olup bâdbân gibi (TB 4- III- 2, s. 148)*

Beden rahatlığı, insan nefsinin istediği ve ondan keyif aldığı bir durumdur. Ancak beden rahatlığı, onun yemesi içmesi, uyku vb. durumlar ruhu daraltır.

*Râhat-ı cismünü terk it bulasın râhat-ı rûh
Der-i dergâh-ı Hudâdan irişe feth-i fütûh (G 45- 1, s. 308)*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

En büyük cihat nefis ile yapılandır. Ancak insanlar bunun farkında olmadıklarından zamanlarını başkalarıyla kavga ederek geçirirler. Hâlbuki düşman nefsidir ve onunla cihada sa'y etmek gerekir.

*Ceng ü cidâl ü 'arbede itme 'avâm ile
Sa'y eyle şimdi düşmen-i nefis ile kıl cihâd (TB 4- II- 4, s. 147)*

İnsan, zanneder ki ne bu dünya nimetlerinin ne de bu hayatın bir sonu vardır. Dolayısıyla hiç ölmeyecekmiş gibi hareket eder. Şair bu durumu güzel bir örneklendirme yoluyla ifade eder.

*Sürâhî gibi olursun müdâm bâde-perest
Ecel ayagan alup hâ diyince oldı yakın (K 19- 20, s. 83)*

Din, nasihattir. İslam dininin temelinde kişiye iyiliği emretme ve onu kötülükten sakındırma vardır. Allah'ın yasakladığı iş ve alışkanlıkları terk etmek kulun geçici olan dünya hayatında rahat ve huzurunun da güvencesidir. Şarap içmek de İslam dininin temel yasaklarından olup Taşlıcalı Yahyâ'nın özellikle uzak durulmasını tavsiye ettiği günahlardandır.

*Harâma göz dikicidir habâb-ı bâde gibi
Şarâb içen kişün eyle başını pâ-mâl (K 20-8, s. 87)*

Kişiyi, işlenip yapıldıktan sonra üzüntüye sevk edecek iş ve fiiller mutlu etmez. Bu türden işlerle meşgul olmak sonunda şiddetli baş ağrısı veren içkiyi içmek gibidir.

*Şâd olma ana kim seni âhir melûl ide
Nûş itme ol meyi ki sonunda humâr ola (TB 4- IV- 2, s. 148)*

Taşlıcalı Yahyâ'nın özellikle nasihat tarzında yazdığı şiirlerde ifade ettiği sevgili mecazi değil ilahidir. Hatta o, daimî güzelliğe sahip olan bir yâri sevmeyi öğütler. Daimî güzelliğe sahip sevgili ilahi olandır.

*Bir yâr sev ki hüsni anun pâydâr ola
Ana kul ol ki saltanat-ı ber-karâr ola (TB 4- IV- 1, s. 148)*

Taşlıcalı Yahyâ, İslam dini ve esaslarının tavizsiz bir savunucusudur. Ona göre şeriat, *keskin bir kılıç* gibidir. Bu ifade bize "Şeriatın kestiği parmak acımaz." sözünü hatırlatır.

*Güneş gibi sen eger şarka garba 'azm itsen
Şer'âti koma ol seyfi-kâtı'ı bile al (K 20- 15, s. 88)*

Müslümanın pusulası şeriat olmalı ve kişi onunla amel etmelidir. Böyle olduğu takdirde güzellik yolu kişiyi kast edilen menzile ulaştırır.

*Pusulan şer'-i şerîf oldı anunla 'amel it
Gösterür menzil-i maksûda sana râh-ı hasen (K 33- 9, s. 129)*

Şair, raks etmek ile devr etmek arasında bir ilişki kurar. Bu ilişki içinde raks dünyevî olanı devr ise uhrevî olanı temsil eder. Biri, kişiyi cehennem ehline yaklaştırırken diğeri melekler sıfatına yükseltir.

*Raks eyleme şerâre gibi ehl-i nâr ile
Devr eyle 'arş-ı a'zâmu Kerrûbiyân gibi (K 34- 3, s. 130)*

Dünya istekleri çok olunca bu isteklere ulaşma zorluğu ve engeller insanda isyan ateşini körükleyici olabilmektedir. İsyân zayıflık neticesinde ortaya çıkar. Şair, isyan ateşini aşk nuru ile

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

söndürmeyi öğütler ve insana Mevla'ya itaat içinde olmayı, takvada olmayı tavsiye eder. İtaat ve takva, isyan ile zayıflayan kulu güçlü kılacaktır.

*Nûr-ı 'ışk ile söyündür âteş-i isyânımı
Tâ'at-i Mevlâda ol takvâda ol akvâda ol (G 247- 6, s. 437)*

“Ölmeden önce ölünüz.” hadisi dünya hayatında insanın nefsi arzularından vazgeçmesi, kendisini dünya ile ilgili geçici hevesler yüzünden ortaya çıkan günlük hayatın basit çıkar ilişkileri dışında tutması ve Allah'a yönelmesidir. Bu söz, aynı zamanda tasavvufî düşünce ve yaşantının da temel değerlerindedir. Taşlıcalı Yahya'ya göre de hayatın devamlılığı kişinin kendisini bu söz üzere kaim kılması ile mümkündür.

*Ey Âdem oğlu ister isen 'ömr-i ber-devâm
Ölmekden evvel öl ki odur ahsenü'l-merâm (TB 4- I- 1, s. 146)*

Taşlıcalı Yahya, iki şey arasında karşıtlık ilişkisi kurarak kişiye derviş kapısına varmayı ve evliya askeri olmayı öğütler.

*Der-i dervîşe var ahbâb-ı dünyâ bâbına varma
Cünûd-ı evliyâdan ol vücûd-ı eşkiyâdan geç (G 42- 2, s. 307)*

Müslümandan beklenen bir diğer özellik de ten-perver olmamasıdır. Ten-perverlik insanı bu dünyanın geçici arzularına bağlayan bir mihnet yüküdür. Şair, aynı zamanda riyazette olmayı tavsiye eder.

*Yürü ten-perver olma mâh-ı nev gibi müselman hey
Berî ol bâr-ı mihnetden riyâzet eyle yârân hey (G 504- 1, s. 587)*

Aşağıdaki beyit, Taşlıcalı Yahyâ'nın din ve tasavvuf hakkındaki düşünce ve tutumunu öz ve somut bir biçimde özetlemektedir.

*Lâ gibi bâb-ı 'ademden lâ dime gel geç hemân
Var olayın dir isen var cânib-i ilâda ol (G 247- 4, s. 437)*

2. Genel Ahlâkla İlgili Konular

“Nasihat-nâmelerde genel ahlâkla ilgili konular iki temel üzerine oturtulmuştur: Kişide bulunması gereken vasıflar, bulunmaması gereken vasıflar. Bu iki başlık altında kanaat, sabır, tevekkül, edeb sıdk, tevazu, çalışıp kazanarak geçimini sağlamak, nifak, buhl, tamâ, yalancılık, israf, tûl-ı emel, gıybet, başkalarını kınamama, öfke, kırgınlık, akrabalarla ilişkiyi kesmeme... gibi konularla ilgili öğütler verilmiştir.” (Kaplan 2008, 24).

Mahmut Kaplan'ın genel ahlâkla ilgili konular içinde değerlendirdiği bazı hususların sosyal hayatla da ilgili olduklarını söyleyebiliriz. Örnek olarak yalancılık, edep, başkalarını kınama, çalışıp kazanarak geçimini sağlama, akrabalarla ilişkiyi kesmeme gibi. Taşlıcalı Yahyâ'nın hem divanının bütününde hem de özellikle nasihat-nâme türü içinde ele aldığımız şiirlerinde bu çeşit konular sıklıkla işlenmektedir.

Gurur, kişinin nefsinin arzularına ve bedeninin isteklerine uygun düşen şeyle tatmin olması, ötesini ve ilerisini düşünmemesi. Kibir ise kendini büyük görme, başkalarını küçük görme, mütevazı olmama (Uludağ 2005, 148-218) anlamlarına gelir. Bu kelimelerin karşıtı alçak gönüllülüktür. İnsanı gurur bataklığına sürükleyen birçok etken vardır. Dış güzellik, akıl yönünden başkalarından kendini üstün görme, makam sahibi olma, zenginlik vs. Taşlıcalı Yahyâ insanı insan olmaktan çıkararak ve onu hayvan-ı natika derekesine düşüren gayr-i insani vasıflardan uzak olmayı öğütler. Örnek olarak kıyafet çeşitliliği ve kalitesi zenginlik alametidir. Ancak libas vb. eşyaların kullanımı

eğer israf boyutlarına ulaşır ve insanda başkalarına karşı bir üstünlük taslama göstergesi olarak belirirse bu durum İslam inancı ve tasavvufun yaşama biçimine aykırılık teşkil eder.

Cübbe sarık hem sosyal hayat içinde bir mevkinin alameti hem de zenginlik ifadesi şeklinde düşünülebilir. Şair, cübbe ve sarık yerine keçe giymeyi tavsiye eder. Çünkü kıyafet, zahiri kurtarır ama kim ki zahirini yıkarsa bîatınını mamur etmiş olur.

*Cübbe vü destârı ko âyine gibi gey nemed
Zâhirin her kim yıkarsa bîatınını ma'mûr ider (G 79- 4, s. 331)*

Elbise ile gururlanmak, yakıcı ateşin içine girmek gibidir. İnsanın özellikleri, bugün ne ise şüphesiz geçmişte de bugünden farklı değildi. Nitekim şair, gördüğü, yaşadığı gerçeklerden hareketle çağının insanına bu kabilden uyarıları yapma gereği duyuyor.

*Ser-â-ser câme ile olma magrûr
Hazer kıl âteş-i sûzâna girme (G 429- 4, s. 543)*

İnsan topraktan İblis ise ateşten yaratılmıştır. Gurura kapılan şeytan kendisine emredildiği hâlde Adem'e secde etmemiştir. Dolayısıyla toprak tevazunun, ateş ise gurur ve kibrin simgesi olarak tavsif edilir. Bu durumu ve ilgili ayetleri gönderme yoluyla ve iktibas ile delillendiren şair insanoğluna ateşî-mizac olmamayı ve gururu bırakmayı öğütlemektedir.

*Gider gurûrî sakın âteşî-mizâc olma
Yeter çü âdem olana halaktehu min-tîn (K 19- 6, s. 82)*

Büyükleme, kendisini başkalarından üstün gören kişi alçaktan da alçaktır. Tek ve en büyük ise Allah'tır.

*Büyükleme ednâdan ednâ
Allâhu a'lem Allâhu ekber (TB 1- II- 5, s. 136)*

Kibir, insanı yiyip bitiren, yok eden en kötü hasletlerdendir. Hâlbuki insanın dünya hayatında elde ettiği devlet bâki değil kendisi gibi fanidir.

*Bâki degül bu 'âlem-i fânî benim begüm
Magrur olma devletüne bî-bakâ (G 340- 4, s. 491)*

Büyükleme, insan için ancak bir yükür. Mağrur insanı dergâhtan uzaklaştıran da büyükleme hastalığıdır.

*Merd-i magrûrî sürûrdur süren dergâhdan
Zâhidâ bârî berî ol bâr-ı istikbârdan (G 350- 6, s. 498)*

Taşlıcalı Yahya'nın büyükleme konusunda, dönemin devlet adamlarına da uyarıları vardır. Fakir kimselerin karşısında dağ gibi büyükleme emirler, mahşer ehlinin ayağı altında karnca gibi olurlar.

*Cibâl gibi fakîre büyükleme ümerâ
Karnca gibi olur mahşer ehline pâ-mâl (K 20- 25, s. 88)*

İnsanın dünyaya gelişi de dünyadan ayrılışı da ağlayarak olur. Dünya hayatına çıplak gelen insan –kefen haricinde- ölüme de çıplak gider. Aşağıdaki beyitte şair, bu durumu veciz bir şekilde ifade eder.

*Âdem oğlu 'uryân gelür 'uryân gider
Nâle vü efgân ile giryân gelür giryân gider (G 82- 1, s. 333)*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Şair, bir başka beyitte kişinin kendisiyle övünmesini elbiseye benzetir. Ağaçlar sonbahar mevsiminde yapraklarından nasıl azade olurlarsa insan da övünme elbisesini üstünden çıkarmalı, ahirete hazır hâlde zahîrî elbiseden soyunmalıdır.

*Berg-i hazân gibi çıkar geyme libâs-ı fâhiri
Âhirete giden gibi soy bu libâs-ı zâhiri (G 471- 1, s. 568)*

Alçakgönüllülük, her insanda olması beklenen/istenilen ahlâki bir değerdir. Kibir, büyüklenme konusunda insanoğlunu uyaran şair bu fiilin karşılığı olarak alçak gönüllü olmayı öğütler. Eğer kişinin niyeti safâ ile görünmek ise akan su gibi alçak gönüllü olmalı.

*Dîdâra irmek ise safâ ile niyyetün
Alçak gönüllü ol yüri âb-ı revân gibi (TB I- III- 4, s. 148)*

Şair, mütevazı olmayı tabiatta gerçekleşen bir başka durumu örnek vererek açıklar. Şebnem nasıl ki toprakta yok olmadan yani buharlaşmadan tekrar yükselemiyorsa insan da tevazu sahibi olmaksızın âlem-i bâlâya çıkamaz.

*Evvelâ şebnem gibi hâk ile yeksân olmadın
Âşinâ olmaz erenler âlem-i bâlâ ile (G 375- 2, s. 513)
'Âfitâb-ı 'ışk ile bulmak dilersen irtifâ'
Evvelâ bir katra-i şebnem gibi üftâde ol (G 247- 3, s. 437)*

Taşlıcalı Yahyâ, "tevazu", "kibir" ve "büyüklenme" gibi soyut kavramların anlatımında tabiatı ve ona dair hususiyetleri örneklendirme ve benzetme aracı olarak kullanır. Bu durum şairde, bir üslup özelliği olarak belirir.

*Yüceldügince yüzi yirde oldı hürşîdün
Cihânda ehl-i kemâlün gurûrî olmaz imiş (G 192-4, s. 402)*

Bu alçak dünyada insanı büyük gösteren aynadır. Hâlbuki ayna sadece bir yansıtıcıdır, gerçeğin kendisi değildir. Kişi kendini bilmeli, bir serçe olduğunu görüp Anka gibi görünmeyi bırakmalıdır.

*Halkı büyük gösteren âyinedür gerdûn-ı dún
Bilmeyenler serçe iken kendüyi Ankâ görür (G 94- 4, s. 340)*

Benlik, kendini dünyanın merkezinde görme kibrin çeşitlerindedir. Benlik, insanın hakikat ışığını görmesinin önünde bir perdedir.

*Çıksun ol 'ayn-ı ta 'ayyün kim seni magrûr ide
Perde itme kendüne benlik hicâbın sen sen ol (G 246- 2, s. 436)*

Müslüman için rif'at (yükselme) Mevla yolunda toz gibi olmaktan geçer.

*Yok hisâbuna sayan sıfır-ı vücûdun var olur
Rif'at istersen eger Mevlâ yolında ol gubâr (G 68- 6, s. 324)*

Kim ki ağır bir dağ gibi büyüklenir, sıkıntı yağmuru önce onun başına yağar.

*Bârân-ı mihnet evvel anun başuna yagar
Şu kimse ki büyüklene kûh-ı girân gibi (5. s. 148)*

Dünya unvanları dünyaya aittir ve dünya gibi yokluk üzeredir. İnsana yakışan insan olmaktır, gurur şeytanın âdetlerindedir.

*Âdem ol evvân-ı Keyvânı gider 'unvânı ko
Sevme esbâb-ı gurûrî 'âdet-i şeytânı ko (G 363- 1, s. 505)*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Aşağıdaki beyit sadece bir uyarı niteliği taşımaz aynı zamanda zamanın insan odaklı sorunlarından bunalmış bir ruh hâlinin tezahürüdür.

*Nedür bu kibr ü gurûr nedür bu zevk ü sürûr
Kişiyê rûz-ı kıyâmetde yok mu yoksa su 'âl (K 20- 24, s. 88)*

Gönül kırmak ve başkalarını üzme İslam ahlâkına aykırı davranışlardır. İnsan, zatının ışığını nefis rüzgârına karşı korumalı onu gizlemelidir.

*Çerâg-ı zâtını bâd-ı nefsdan eyle nihân
Hatâ ile kişünün hatırını kılma hazîn (K 19-18, s. 83)*

Kalp bir sırçadır. Kim ki kendi aynasında bir sevap sureti dilerse kimsenin kalbini kırmamalıdır.

*Kalbi züccâcın eyleme bir kimsenün şikest
Dirsen ki âyinende ola sûret-i savâb (TB V- 4, s. 149)*

İslamda neyin haram neyin helal olduğu net çizgilerle belirlidir. İnsan şarabın üstündeki kabarcıklar gibi haram olan fiillere göz dikmemelidir.

*Habâb-ı mey gibi fi 'l-harâma göz dikme
Sakın gözüne turur kanı tevbe kanı yemîn (K 19- 21, s. 83)*

Doğruluk, harf-i elif gibi olmaktır. Harf-i elif gibi olan 'ayn-ı vâhid olacaktır. Doğruluktan uzak olanlar lam harfine benzerler.

*Harf-i elif gibi yüri var 'ayn-ı vâhid ol
Halk ortasında kalma hemîşe niteki lâm (TB 4- I- 2, s. 147)*

İki yüzlülük, riya münafıklık alametlerindedir. İnsana yakışan riya esbabını terk etmek ve mecnun gibi olmaktır.

*Riyâ esbâbını terk eyle mecnûn gibi ey sôfi
Hazâna ugramış lâle gibi tâc u kabâdan geç (G 42- 3, s. 307)*

İnsan, eğri görüşlü olmamalı, gönlünde bu tür kötü düşüncelere yer vermemelidir. Şair, bu durumu Hz. Havva'nın Hz. Adem'in sol kaburgasındaki bir ege kemiğinden yaratıldığına dair yerleşik bir inanca göndermede bulunarak ifade eder.

*İş itme hâtrunda olan egri rây ile
'Âlemde egriden yaradılmış zenân gibi (K 34- 9, s. 130)*

Doğruluk kadar doğrulara hizmet etmek de insanın temel vasıflarından olmalıdır. Bundan dolayıdır ki insan dürüst kimselerin hizmetinden uzak durmamalıdır.

*O kul ki togrı ola hıdmetünden eyleme dûr
Yaman olur elif imandan gidince bâlin (K 19, 38, s. 85)*

Bozgunculuk, insanların arasını açmak, nifak sokmak insan için en çirkin hasletlerdendir. Şair, nifak ehlinin vücut evi için bir zelzele kadar sarsıcı olduğunu ifade eder. Beytin devamında ise sabır meydanında Rüstem-i Zal gibi olanı sevmeyi salık vermektedir. Çünkü nifak karşısında insan aciz kalabilir, bu durumda sabretmek en güzel yoldur.

*Nifâk iden kişi beyt-i vücûda zelzeledür
Sev anı kim ola meydân-ı sabra Rüstem-i Zâl (K 20-33, s. 89)*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

İnsan kendi kusurunu görmeli, kendini bilmelidir. Kendi ayıbını göremeyen kimse aklı başında olmayan sarhoşa benzer. Kendi ayıbını görmek herhangi bir yerden gelecek zararı fark etmek demektir.

*Dönme o meste ki göremez kendi 'aybını
Sana zarar gelen yire bak dîdebân gibi (K 34- 13, s. 131)*

Kişi kendini bilmeli ve Tanrısını bulmalıdır. Kendini bilmeyen insana toplumda akılsız eşek, divane ve sersem derler.

*Kendüsin bilmeyene Tanrısını bulmayana
Har-ı lâ-yefham u dîvâne vü sersem didiler (G 110- 2, s. 351)*

Başkalarında kusur aramak ve onların eksikliğini, kusurunu gözetlemek doğru bir davranış değildir. İnsan sonunda öleceğini bilmeli ve başkalarında kusur arama hastalığını bırakmalıdır.

*Âhir ecel tutar dilüni gözünü yumar
Noksân-ı halkı gözleme 'ayn-ı 'avân gibi (G 34- 21, s. 131)*

Rüzgâr esince, eteği kaldırır ve insanın mahrem yerlerinin açılmasına sebep olabilir. İnsan, bâd-ı sabâ gibi ayıp eteğini açmamalı, toprak gibi gördüğünü örtmelidir.

*Açma cihânda dâmen-i 'aybı sabâ gibi
Setr eyle gördüğünü kamu nitekim turâb (TB V- 5, s. 149)*

Bir başka ahlâk kuralı, insanın başkasının sırtından geçinmemesi durumudur. Şair bu durumu teşbih yoluyla açıklarken başkasının sırtından geçinenlere örnek olarak gül budagına sarıp sarmalanan zaymurân çiçeğini verir.

*Kendünde tut elüni yüri nitekim çınâr
Tolaşma gül budagina (hem) zaymurân gibi (K 34- 17, s. 131)*

Dünya malına düşkünlük kişinin kendisini Karun'a ümmet etmesi gibidir.

*Kendüne itme Kâruna ümmet
'Aynuna alma mâl u menâli (TB I-V- 4, s. 138)*

Hırs, insanın en büyük düşmanıdır. Bir şeye fazlaca düşkün olmak anlamındaki haris, kıskançlığı ve düşmanlığı tetikler. Alçak dünyanın yüksekliğine düşkün olan kimse iki cihanda da kara yüzlüdür, tıpkı duman gibi.

*Harîs-i rif'at-i dünyâ-yı dún olan miskin
İki cihânda olur rû-siyâh niteki dūd (G 51- 5, s. 312)*

İnsanların ekabiri (büyükleri) dünya mansıbının harisi olur. Şair bu durumu denizde balıkların birbirini yemeği ummalarına benzetir.

*Harîs-i mansıb-ı dünyâ olur ekâbir-i nâs
Biri birin yemek umar denizde mâhî gibi (G 508-4, s. 590)*

En güzel elbise edep elbisesidir. İnsan kendisini utandıracak işleri yapmaktan uzak durmalıdır. Şair, bu durumu içine şarap doldurulmuş sürahi örneği ile açıklar.

*Mey nûş idüp surâhî gibi olma surh-rû
Ol işi işleme ki seni eyleye hacil (G 244- 3, s. 435)*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Tûl-ı emel insanın gözünü kör eder, onu dünyaya bağlar. Taşlıcalı Yahya için gönül alan sevgilinin saçının teli tûl-i emel ipidir.

*Rişte-i tûl-i emeldür târ-ı zülf-i dil-rubâ
Koyma ey Yahyâ kulaguna anı sûzen gibi (G 438- 87, s. 549)*

Yukarıda da belirtildiği üzere Taşlıcalı Yahyâ, bir üslup özelliği olarak anlatımını tabiat ve eşyayı somutlaştırarak zenginleştirir. Aşağıdaki beyitte ise sözü doğrudan söylemeyi tercih etmiştir. Aslında şairin bütün bu anlattıklarının özeti insan gibi insan olmaktır.

*Yüri n 'eylersen eyle vâris ol nûr-ı kerâmâta
Sakın hayvân-ı nâtik olma insan gibi insan ol (G 245-3, s. 435)*

3. Sosyal Hayatla İlgili Konular

Nasihât-nâmelerde, insanların birbiriyle ilişkileri konusundaki öğütler bu bölümde verilir. Konuşma adabı, evlilik, çocuk eğitimi, adalet, cömertlik, davet, iyilik, komşu hakkı, istisare, arkadaşlık, büyük mevkide buluna kişilerin dostluğu, rüşvet, sır saklama, dostluk, ticaret, insanlarla iyi geçinme, izzet, iyi ad yapma, giyim-kuşam, gelenek ve göreneklerle ilgili hususlar bu bölümün alt konularını teşkil eder. (Kaplan 2008, 24).

Taşlıcalı Yahya'nın divanında ilgili bölümlerde ve divanın bütününde yukarıdaki konulardan bazıları hakkında öğüt verici beyitler yer almaktadır.

İnsan, toplum hayatı içinde kendini çok fazla ortaya atmamalıdır. Şair, bu durumu güneşin zevalini örnek vererek açıklar ve yeni ay gibi kemale yakın olunmasını öğütler.

*Zevâle irme güneş gibi ortaya atılıp
Kenâra çık meh-i nev gibi ol kemâle karîn (K 19- 12, s. 83)*

İlm-i ledün, Hakk'ın katından gelen bilgidir. Kişi kendisini ilm-i ledün gibi gizlemeli, yüzde görünür olan sevgilinin hatı gibi olmamalıdır.

*Yüze gelme hat-ı cânân gibi ey 'ârif-i cân
Kendüni 'ilm-i ledün gibi nihân eyle hemân (K 22- 1, s. 94)*

Âşğın hâlini halk anlamaz, anlamadığı için de onu meczup olarak görür. Dolayısıyla âlemin gözüne görünmemek ve gizli bir hazine gibi meydana çıkmamak gerekir.

*Görünme 'ayn-ı 'âleme cismünde cân gibi
Fâş itme halka kendüni genc-i nihân gibi (TB 4- III- 1, s. 148)*

Dünya mevki ve mansıbı dünya gibi geçicidir. Dünya devleti için insan kavga içinde olmamalı ve yüksek bir mansıb ile alçak bir pâyede kalınmamalıdır.

*Başını gavgaya salma devlet-i dünyâ ile
Pây-e ednâda kalma mansıb-ı a 'lâ ile (G 375- 1, s. 513)*

Avam, kaba ve cahil halk, ayak takımı demektir, avam ile kavga etmek insana bir şey kazandırmaz. Bunun yerine insan nefsiyle mücadele içinde olmalıdır.

*Ceng ü cidâl ü 'arbede itme 'avâm ile
Sa 'y eyle şimdi düşmen-i nefis ile kıl cihâd (TB 4, II, 4, s. 147)*

Toplum içinde konuşmanın bir adabı vardır. Taşlıcalı Yahyâ, bu konuyu birçok beyitte ele almıştır. İnsan boş konuşmamalı, lüzumsuz yere gevezelik etmemelidir. Şair bur durumu kilise çanı içindeki dile benzeter. İnsan bu kubbede ne derse onu işitir. Yani kişi konuştuklarından sorumludur.

*Ne dirse anı işidür bu kubbede 'âlem
Zebân-dirâzlık itme derây-ı deyr-misâl (K 20- 6, s. 87)*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Çok konuşan, boş yere gevezelik yapan sebatı olmayan değirmene benzer. İnsan akan su misali uzun uzun sayıklar gibi konuşmamalıdır.

*Çok söyleyen değirmene benzer sebâtı yok
Uzun uzak sayıklama âb-ı revân gibi (K 34- 8, s. 130)*

Toplum içinde yüksek sesle konuşmak da adab-ı muaşeret kurallarına aykırı bir davranış şeklidir. Şair, bu durumu tokmakla kendisine vuruldukça gümbürdeyen davula benzetir.

*Tabl u nakâre gibi gümürdenme illere
Âheste söyle sözlerini nâ-tüvân gibi (K 343 -10, s. 130)*

Söz yerinde ve sahibine söylenmelidir. Yerinde söylenmeyen söz akan su gibidir.

*Kâl eyle sözün âteş-i sabr ile dâyimâ
Sözi yabana söyleme âb-ı revân gibi K 34- 15, s. 131)*

İnsan, Nil gibi tatlı dilli ve derya-dil olmalı, bu tür insanlar dünyada eksilmemeli, artmalı. Şairin, yaşadığı çağda tatlı dilli insanların eksildiğinden şikâyet ettiği söylenebilir.

*Arta eksilmeye dünyâda o kim ey Yahyâ
Nil gibi dili tatlu ola deryâ-dil ola (G 545- 5, s. 545)*

Şerefli ve evliyanın halefi olan insan, dünya gibi başkalarına zarar vermemelidir. Burada şair konuyu somutlaştırmak için dünya örneğini verir.

*Ey şeref-i asfiyâ ey halef-i evliyâ
Kasd-ı ziyân eyleme kimseye dünyâ gibi (G 446 3, s. 554)*

Taşlıcalı Yahya divanının birçok yerinde mütevazı olmayı öğütler. Ancak insan nerede, kime karşı mütevazı olacağını iyi bilmelidir. Alçak kimselerin önünde mütevazı olmak insan için yakışsız bir davranış şeklidir.

*Tevâzu' itme edânîye nâr-ı gayrete yan
Bu kâl olan sözi hâl eyle dahî hayrân kal (K 20- 9, s. 87)*

Ehl-i dünyanın kapısına tevazu ile varılmamalıdır, kişiye gaflet ile boyunu dal gibi etmesi uygun değildir.

*Tevâzu' ile varup dâr-ı ehl-i dünyâya
Revâmıdur idesin gaflet ile kaddiini dâl (K 20- 32, s. 89)*

Taşlıcalı Yahya sofiyi tarif derken onun tevekkül ehli olduğunu ve kimseye temennası olmadığını belirtir.

*Sôfi odur ki yüzi suyun yire salmaya
Ehl-i tevekkül ola temennâsı olmaya (G 425- 4, s. 541)*

Taşlıcalı Yahya asker kökenli bir şair olarak devlet işlerinin merkezinde bulunmuş ve devlette dönen dolapları, devlet adamlarının hakiki yüzünü çok iyi gözlemeleme fırsatı bulmuş bir şairdir. Bu sebeple olmalı ki şair, itibar yükünün insan için bela olduğunu beylerin, devlet adamlarının sohbetine karışılmaması gerektiğini salık vermektedir.

*Belâdur câna bâr-ı i'tibârı
Karışma sohbet-i mirâna girme (G 429- 5, s. 543)*

Bir başka beyitte de şair, beyliğin güvenilecek bir yanı olmadığını gemici dili ile somutlaştırarak anlatır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

*Begligüm var diyü germ olma belâ bâdı ile
Alavand olsa gerek ten gemisi yanbegiden (K 33-16, s. 129)*

Toplumsal hayat içinde her zaman ve zeminde halkı kandırma peşinde olan sahte, türedi şeyhler olacaktır. Bu tür kimselerin yüzüne bakılmamalı, onlara itibar edilmemelidir.

*Yüzüne bakma o şeyhün ki halk arasında
İderse halka-i cem'iyetini dâm-ı ricâl K 20-12, s. 87)*

Bazı kimseler de vardır ki halkın içinde şeyh olarak tanınırlar ama bunlar kendini beğenmişlik hastalığına tutulmuş kimselerdir. Bu tür kimselere karşı kişi dikkatli olmalı, kendini beğenmiş şeyhlere uymamalıdır.

*Gavgâya virme başunı ey softî 'ârif ol
Uyma sakın o şeyh diyen hâd-pesendüne (G 390- 4, s. 521)*

Sâzende çalgıcı demektir. Sâzendeler, toplumsal hayatın bir parçasıdır. Ancak Taşlıcalı Yahya, sâzendelere pek iyi gözle bakmaz. Hidayet ehli kimselerin âşıklarla birlikte olmalarını salık verir.

*Hidâyet ehli isen ehl-i sûza ol dem-sâz
Gelürse yanuna sâzende kısmı pâreye çal (K 20- 13, s. 87)*

“Nâdân”, *cahil, bilmez, haddini bilmez* anlamlarına gelir. Nâdân ile sohbet etmek akıllı kimsenin zararlıdır. Taşlıcalı Yahyâ, bu konuyu birçok beytinde dile getirmiştir. Nâdânın sohbet halkası bela tuzağıdır.

*Halka-i sohbet-i nâdânun olur dâm-ı belâ
Seni dîvâne gibi baglamasun kayd-ı cihân (K 22- 2, s. 94)*

Taşlıcalı Yahya, nâdânların hânesine girmeyi de pek makbul görmez. İnsana yakışan zarif, ârif olmasıdır.

*Zarîf ol 'ârif ol bilmezlik itme
Sabâ-veş hâne-i nâdâna girme (G 429- 3, s. 543)*

Nâdân, akil insan için dünya zahmetidir. İnsan, kalp huzuru ve kavgasız bir hayat istiyorsa nâdânlarla ilişkiyi kesmelidir.

*Başınun gavgâsı çok hergiz huzûr-ı kalbi yok
Kendüye dünyâ için zahmet viren nâdânı ko (G 363- 2, s. 505)*

Gül, bahar ayında güneşi görünce açılır. Ancak ömrü de o denli kısa olur. Gülün açılması sırlarını ortaya dökmesi olarak tavsif edilir, insan da dünya ehlinin mihrine aldanıp gönül sırlarını nâdânlara açmamalıdır.

*Ehl-i dünyâ mihrine aldanma açılma sakın
Gül gibi fâş itme nâdâna gönül esrârını (TB 3- V- 4, s. 145)*

Şair, günlük hayatın içinde yer alan eşya, bitki, canlı vb. her türlü maddeyi, anlatacağı konu için somutlaştırma malzemesi olarak kullanır. *Kitap gibi açılmak* gibi. Kitap açılınca içindeki bilgiler ortaya çıkar, sırlar dökülür. İnsanın nâdâna açılması da bunun gibidir.

*Gonca-veş mahcûb olunca hûb olur mahbûblar
Dôstum câhillere açılma mânend-i kitâb (G 24-2, s. 295)*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Sır, sînede gizli lü'lü-i şehvâr gibidir. Sadef, ağzını açtığında nasıl ki inci ortaya çıkar, kişi de sırrını fâş ettiğinde değerini yitirir.

Agzunu açma sadef gibi begüm eyle hazer
Sînede gizli olan lü'lü-i şehvârı sakın (G 336, 6, s. 490)

Aşağıdaki beyit, irad-ı mesel için güzel bir örnek teşkil eder. Kişi, ağzını yabancılara açmamalı, sırlarını ortaya dökmemelidir. Nitekim kapısı açık olan eve hırsız girer.

Agzunu bigâne açma sakın esrârünü
Hânenün kapısı açık olıcak ugru gelür (G 76- 5, s. 329)

Para, gaflet sebebidir. İnsanı baştan çıkarır, yanlış ve hatalı işlere sürükler. Para uğruna kişi kendini ateşe atmamalıdır.

Ey Benî Asfar alayına uyan gâfil olan
Nâra atma cânunu cem'iyet-i dînâr ile (G 397- 6, s. 525)

Taşlıcalı Yahya'da zulüm, zalim ve mazlum da öğüt konusu içinde yer alır. Gözyaşı kaynağının çeşmesi bol olan yere benzetildiği beyitte mazlumun gözyaşından sakınmak gerekliliği vurgulanır.

Görüp sirişkini mazlum olanun eyle hazer
Bu çeşmesârı o virânelikte sanma tekin (K 19- 19, s. 83)

“Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste.” Mazlumun ahı yerde kalmaz. Onun sarsarı zalimin köşkünü yerle bir eder.

Yerde kalmaz gün gibi mazlûmun âhı sarsarı
Zâlimün evvân-ı Keyvânın yıkar virân ider (G 76- 3, s. 330)

Mazluma dil uzatmak günah denizine batmak ya da vücut kilisesi içindeki çingırağı depretmek gibidir.

Mazlûma dil uzatma bahr-i günâha batma
Deyr-i vücûd içinde depretme bu derâyı (G 507- 2, s. 589)

Taşlıcalı Yahya zalimlerle birlikte olmayı, onların evine varmayı da uygun görmez, zalimin evine varmak figan gibidir.

Yabana çıkma gûşeni terk itme dîdeden
Zinhâr varma zâlim evine figân gibi (K 34- 4, s. 130)

İnsan çaresizlerin elinden tutmalı, onlara güven vermeli, onları himaye etmeli, *Kahraman* gibi kahrı ile kahretmemeli, zulmetmemelidir. Şair, bu beyitte devlet adamlarına ya da mal ve mülk ile gücü elinde bulunduran kimselere seslenir.

Bî-çâre hâtırını emîn it emân ile
Kahr itme rây-ı kahrın ile Kahramân gibi (K 34-22, s. 131)

Güçlü kudretli insanlar, güçsüzlere ve gariplere ihsan güneşinin doğuşu gibi olmalıdır.

Şükûfe gibi erbâb-ı recâ senden yana baksun
Garîb ü nâtivâna matla'-ı hurşid-i ihsân ol (G 245- 5, s. 436)

Şair yine makam sahiplerine seslenir. Güneş ile devlet sahipleri arasında ilgi kuran şair, devlet sahiplerine halkın huzur için çalışmalarını ve onlara gölge olmalarını salık verir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

*Ey devlet ıssı yakma güneş gibi 'âlemi
Halkun huzûrına sebep ol sâyebân gibi (K 34- 24, s. 132)*

Her devrin bir zalimi ya da zalimleri vardır. İnsan zalim karşısında tınmamalı, yerine göre sükut etmeli ve sakin olmalıdır.

*Tınma (sakın) ses itme sükût eyle sâkin ol
İncitse zâlimün biri devr-i zamân gibi (K 34- 23, s. 132)*

Allah'ın verdiği canı bir başka kulun alması İslam dininin yasakladığı bir hâldir ve bunun cezası da ağırdır. Asker kökenli bir şair olarak Taşlıcalı Yahya, cana kast etmenin yanlışlığına işaret eder ve misafirine düşmanlık edici cihan gibi olmamayı öğütler.

*Kanına girme katline kast itme kimsenün
Mihmânına 'adâvet idici cihân gibi (K 34- 5, s. 130)*

Savaşta yenmek de yenilmek de vardır. Savaş meydanlarında çokça ölüm görmüş bir şair olarak Taşlıcalı Yahya, mağlup olanların canına kıymamayı salık verir.

*Uçurma murg-ı cânını maglûb olanların
'Ömr-i kasîrüne sebep olma togan gibi (K 34- 28, s. 132)*

Devlet adamları bazen yetkilerini kötüye kullanabilirler ve halkı incitici tutum ve davranışlar sergileyebilirler. Şair bu tip kimseleri uzun dilli köpeğe benzetir.

*Deryâ dil uzadalı çeker turmaz ıztrâb
İncitme halkı kelb-i tavîlü 'l-lisân gibi (K 34- 12, s. 130)*

Taşlıcalı Yahya'ya göre dünyada halkın itibar ettiğine itibar edilmez. İnsana yakışan çalışması ve ahirette cennet gibi aziz olmasıdır.

*Dünyâda i 'tibâruna halkun ne i 'tibâr
Cehd eyle âhiretde 'azîz ol cinân gibi (K 34 -s. 130)*

Halkın itibarı insan için itibar yüküdür, insan kendisini halkın itibarına bağlamamalı ancak Taşlıcalı Yahya için sultanların iltifatına da güvenilmez.

*Mukayyed olma halkun bâri bâr-ı i 'tibârına
Ferâgat eyle şâhun iltifâtundan gedâdan geç (G 42- 4, s. 307)*

İnsan erkan içinde isim yapacaksa adı Erdişir gibi Erdevan gibi erlik ile olmalı.

*Erkân içinde erlük ile ola gör be-nâm
'Âlemde Erdişir gibi Erdevân gibi (K 34- 18, s. 131)*

Eğer insan adı yaşasın istiyorsa Hatem gibi cömert olmalı. İnsanı kıymetli kılan âlemde adı sanıdır.

*Cûd ile Hâtem gibi ol iller içinde be-nâm
'Âdemi mergûb iden 'âlemde adı sanıdur (G 99- 6, s. 344)*

İyi ad ile meşhur olana âdem derler, bu insanlar muhterem ve mükerremdirler.

*Eyü ad ile be-nâm olana âdem didiler
Beşer-i muhterem insân-ı mükerrem didiler (G 110- 1, s. 351)*

34. kasidenin başlangıç beytinde şair, sofiye seslenir. Sofiye lazım olan gerçek erenlerle arkadaş olmaktır. Ömür tomanı yalan gibidir, ucu yakındır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

*N'eylersen eyle gerçek erenlerle hem-dem ol
Tomâr-ı 'ömrün ucu yakındur yalan gibi (K 34- 20, s. 131)*

Toplum içinde insanlar maske ile dolaşırlar, onların gerçek yüzlerini görmek için birebir yakın ilişki içinde olmak gerekir. İnsanların bu durumuna işaret eden şair, yüzüne gülenlere itimat etmemeyi telkin eder.

*Dünyâya 'ayn-ı izzet ile eyleme nazar
Sakin yüzine güldüğüne itme i'timâd (TB 4- II, 2, s. 147)*

Avamdan, halktan, cahilden, nâdândan şikâyet eden şair kadir kıymet bilmezlerden de uzak durulmasını öğütlemektedir.

*Irag ol Ehrimen kısmına dünyâda yakın olma
Hemîşe kadrünü bilmezler ile hem-nişîn olma
Hatâdur halka-i bezmine agyârın nigîn olma
Efendüm pâdişâhum sevdiğüm hânım Süleymânım (M 3-, 2, s. 209)*

Giyim kuşam ile ilgili beyitler, Taşlıcalı Yahyâ'da övünme ve kibir alameti olarak görüldüğünden bu konu genel ahlâkla ilgili konular bölümünde verilmiştir. Ancak giyim-kuşam sosyal hayatın önemli bir parçasıdır. Bu münasebetle genel ahlâk konusunda verilen bu beyitler muhteva olarak sosyal hayatla ilgili konular için de düşünülebilir. Daha önce gösterdiğimiz aşağıdaki beyit bu türden konulara örnek olması bakımından aşağıda tekrar verilmiştir.

*Ser-â-ser câme ile olma magrûr
Hazer kıl âteş-i sûzâna girme (G 429- 4, s. 543)*

İnsan kanaat sahibi olmalı, elindeki varlığa şükretmesini bilmelidir. Sözlük anlamı yoksulluk demek olan fakr, Tasavvufta, a. *salikin hiçbir şeye malik ve sahip olmadığını her şeyin gerçek malik ve sahibinin Allah olduğunun şuurunda olması*. b. *Salikin kendisini daima Allah'a muhtaç bilmesi, Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını kavraması* (Uludağ 2005, 131) demektir. Aşağıdaki beyitte fakr kelimesi, tasavvufi anlamda değil de gerçek anlamda kullanılmıştır. İnsana, kanaat Kaf'ında Anka gibi olması ve sinekler gibi değersiz kimselerin sofrasına düşmemesi yani dilencilik, aç gözlülük yapmaması öğütlenir.

*Fakr ile Kâf-ı kanâ'atde yûri 'Ankâ ol
Hânuna düşme mekesler gibi her mübtezelün (G 220- 4, S. 420)*

İnsan, hırsızdan sakınmalı ve Kabe'ye azm eylemeli. Ayrıca insanı Allah'tan alıkoyan faydasız sohbetten uzak durulmalı.

*Ka'be-i maksûda azm eyle harâmîden sakın
Cânib-i Hakdan oyalar sohbet-i yârânı ko (G 363- 5, s. 506)*

Büluga ermemiş pir odur ki uzun zaman yaşamış ancak hayatını cehaletle geçirmiştir.

*Pîr-nâ-bâlig odur kim yaşaya câhil ola
Pend-i pîrânı kabûl itmeye nâ-kâbil ola (G 432- 1, s. 545)*

4. Nasihat-nâmelerde İlim Konusu

Taşlıcalı Yahyâ ilim konusunda da öğütler vermektedir. Divanında ilgili bölümlerde genel anlamda ilmin ve ilimle meşgul olmanın önemi ve cahil kalmamanın gerekliliği vurgulanır. Bununla birlikte Taşlıcalı Yahyâ, sosyal hayatla ilgili konular bölümünde belirttiğimiz üzere

nâdânlarla sohbet etmenin ve onlarla aynı ortamı paylaşmanın insana verdiği zararlar üzerinde durmuştur.

İnsan, mansıp ve makam hırsına kapılmamalıdır. Kişiye lazım olan ilim ve olgunluk üzere olmalıdır.

*Harîs-i mansıb u câh olma kim ne lâyıkdur
Kişiyê âlet-i hengâme ola 'ilm ü kemâl (K 20- 16, s. 88)*

İnsan, bir ilim dalında uzman olmalı, böyle olduğu takdirde her yerde baş köşede olur ve kıymeti günden güne artar.

*Kişi fenninde pehlevân olıcak
Nerede oturursa sadr olur ol
Kadri günden güne ziyâde olup
Leyletü'l-Kadr içinde bedr olur ol (Kit'a 5, s. 598)*

Cehalet lamının lengeri insanı yoldan alıkor, insan cehaletten kurtulmalı ve ilim yolunda kesb etmelidir.

*Lenger-i lâm-ı cehâlet seni yoldan alıkor
Yel gibi gel harekât eyle kımıldan depren (K 33- 5, s. 128)*

Amelsiz ilmin insana bir faydası yoktur, bunun için insan ilmi ile amel etmelidir.

*Kemâl-ı sıdk ile yâ ilm ile amel ide gör
Yâ ol kapuda kul ol vâr ise eger temkîn (K 19- 26, s. 84)*

İnsan, toplum içinde kimlerle oturup kalkacağını iyi bilmeli, bu konularda özenli davranmalıdır. Özellikle nâdanlarla sohbetin kendisi için zararını hesap edebilmeli, ilim sahipleri ile olmalı ve onların ilimlerinden yararlanabilmektir. İlim sahipleri Fırat nehri gibi sınırsız bir derya gibidirler.

*Ara bul deryâ-yı bî-pâyânı mânend-i Fırat
İttihad eyle yûri bir 'âlim ü dâna ile (G 374- 4, s. 513)*

5. Nasihat-nâmelerde Sosyal Eleştiri

Nasihat-nâmelerde *bu konu daha çok sosyal muhtevalı nasihat-nâmelerde ele alınmış olup toplumdaki çeşitli bozukluklar örnek gösterilerek insanların bunlardan kaçınması gerektiği hususunda öğütler verilmiştir... Şairler, daha çok adalet ve zulüm kavramlarını işlemiş, bu yolla devlet adamlarını uyarmaya çalışmışlardır.* (Kaplan 2008, 24).

Taşlıcalı Yahyâ'nın divanında nasihat-name türüne uygun yazılmış şiirlerde ve diğer bölümlerde özellikle *zalimlik, zulüm, mazlum, magrur, kibir, devlet makamları, devlet adamlarıyla birlikte olma, mansıp, cömertlik* vb. konular işlenmiş ve bu konular genel olarak ele alınmıştır. Bazı beyitlerde doğrudan devlet makamları belirtilmiş, ancak herhangi bir şekilde bir kişi adı ifade edilmemiştir. Taşlıcalı Yahya, bu konuları işlediği beyitlerde dönemin devlet adamlarını işaret etmiş olabilir ama bunlar dolaylı eleştiri çerçevesinde kalmıştır.⁷ Bu türden beyitlere sosyal hayatla ilgili konular bölümünde yer verildiği için burada tekrara lüzum görülmemektedir.

⁷ Taşlıcalı Yahyâ'nın, "divanında ve hamsesinde devrin ileri gelenlerine bazen açıktan açığa bazen de ima yoluyla çatdığı (Çavuşoğlu 1983c, 15) bilinmektedir. Özellikle Şehzade Mustafa'nın katledilmesi üzerine yazdığı mersiyede (Terkib-i Bend 8, s. 165), dönemin vezir-i âzâmı Rüstem Paşa'yı hedef almış ve onu ustaca dolaylı olarak çok ağır bir şekilde eleştirmiştir. Bu şiirinde eleştiri oklarından padişah Kanûnî de nasibini almıştır. Ayrıca Rüstem Paşa'nın 1561 yılında ölümü üzerine *mersiye görünümünde* bir hicviye yazmıştır (Terkib-i Bend 9, s. 169). Çalışmamızda, divanda nasihat-nâme türünde/tarzında yazılan şiirler incelendiğinden yukarıdaki tespit ve değerlendirmeler konu dışında yer alır.

Taşlıcalı Yahya'nın Nasihat-nâme Türünde Yazdığı Şiirlerin Dili ve Üslubuna Dair Düşünceler

Mehmet Çavuşoğlu'nun ifade ettiği üzere “Yahyâ Bey'in dili sadedir. Orijinal görünmek için düşünce ve duygularını lafız ve mana sanatları ile perdelemek gayretine kapılıp yapmacıklığa düşmüştür. Öte yandan, Türkçe kelimeleri aruz veznine uydurmak için başvurulan tatsız imaleler onda pek azdır. O sebepten samimi ve akıcı bir üslubu vardır.” (Çavuşoğlu 1983,16). Taşlıcalı Yahyâ Bey'de dikkati çeken bir başka husus, şiirlerindeki atasözü, deyim ve veciz söyleyişlerdir (Kurnaz 1997, 206).

Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Taşlıcalı Yahyâ'nın şiiri, 16. yüzyıl divan şiirinin dil, söyleyiş ve üslup özelliklerini yansıtır. “Necâtî Bey'de başlayıp Zâtî'de mümessilliği devam eden Türkçe düşünmek ve Türkçenin inceliklerini çeşitli edebî sanatlarla şiirleştirmek gayreti, Zâtî'nin çevresindeki şairlerden biri olan Yahyâ Bey'de müstesna bir tatbikçi bulmuştur.” (Çavuşoğlu 1983c, 16).

Öğüt verme temeline dayanan nasihat-nâmeler toplumun bütün katmanlarına seslenen şiirlerdir. Dolayısıyla bu tür şiirler dil ve üslup yönünden sade ve yalın bir Türkçe ile söylenmiştir. Şiir dili dönemin Türkçesini yansıtan ve şiirlerinde Türkçe söyleyişin hâkim olduğu Taşlıcalı Yahya'nın, nasihat-nâme türünde yazdığı şiirlerini de bu çerçeve içinde değerlendirmek gerekir. Şiirin nazım şeklinin kaside, tercî-i bend ya da gazel olması bu genel hususiyeti değiştirmemektedir. Üç farklı nazım şeklinden alınmış aşağıdaki beyitler bu söyleyişin örnekleridir.

*Hele gâfil yürime bahr-i dilün korsanı var
Dôstum kendüine kendün gibi olmaz düşmen (K 33- 11, s. 129)*

*Ey Âdem oğlu ister isen 'ömr-i ber-devâm
Ölmekten evvel öl ki odur ahsenü'l-merâm (Trc. B 4-I, 1, s. 146)*

*Rûy-ı nâdâna açılma söyleme virme cevâp
Gel kitâb-ı Hak gibi râz-ı Hudâya mahzen ol (G 246- 3, s. 436)*

*Yürü n'eylersen eyle vâris ol nûr-ı kerâmâta
Sakin hayvân-ı nâtuk olma insan gibi insan ol (G 245-3, s. 435)*

Taşlıcalı Yahya'nın bu şiirleri genel anlamda emir kipinin olumlu ve olumsuz biçimlerinin ağırlıklı olduğu fiil cümlelerinden oluşmaktadır. İnsanlara, bir şeyleri yapmayı ya da yapmamayı, doğru bir insan olmayı ve yanlıştan uzaklaşmayı, güzel ahlâkın vasıflarıyla hareket etmeyi ve dinin ölçülerine göre hayatı düzenlemeyi öğütleyen bu şiirlerde emir kipli fiil cümlelerinin kullanılması tabii bir durumdur. Taşlıcalı Yahya, şiir okuruna âdeta minberden cemaate hitap eden bir vâiz, nâsih edasıyla seslenmektedir.

*Misâl-i dâl ibâdetde iki kat ol kim
Mezâr-ı tîrede tâ kim ola gözüün aydın (K 19- 23, s. 84)*

*Abdest almaz namâza yüz yumaz ehl-i hevâ
Secde emrinde 'inâd iden kişi şeytânîdür (G 99- 2, s. 343)*

*Nûr-ı 'ışık ile söyündür âteş-i isyânımı
Tâ'at-i Mevlâda ol takvâda ol akvâda ol (G 247- 6, s. 437)*

Nasihat-nâme türünde yazılan şiirlerde şiirin anlamı ile okur arasında perde olmamalı aksine çeşitli yollarla anlamın okurun zihninde kalıcı hâle gelmesi sağlanmalıdır. Bir şeyi bir başka

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

şeye benzeterek açıklama, anlatılan konuyu somutlaştırmak için örneklendirmelere başvurma nasihat üslubunun bir özelliğidir. Taşlıcalı Yahya'nın nasihat-nâme türünde yazdığı şiirlerde, bu üslup ve anlatım biçimi şairin sıklıkla kullandığı bir yöntemdir. Şiirlerde yer alan benzetmelerin ve örneklendirmelerin büyük bir bölümü günlük hayatın içinden ve herkesin hemhâl olduğu eşya, tabiat ve durumlarla ilgilidir. Ayrıca kozmik âlem, dinî unsurlar, geçmişte yaşamış bilinen kimseler vs. de nasihat vermede örneklendirme için kullanılmıştır.

Çınar yaprakları şekil yönünden insan eline benzer. Divan şairleri bu benzerliği çeşitli hayaller içinde şiirlerinde işlemişlerdir. Bâkî'nin bir gazelindeki aşağıdaki beyit bu kullanımın en güzel örnekleri arasında yer alır.

Escâr-ı bâğ hırka-i tecrîde girdiler
Bâd-ı hazân çemende el aldı çenârdan (Küçük 1994, 329)

Taşlıcalı Yahya çınar yapraklarını zımnî olarak insan eline benzetir ve çınar ağacını da elinden tesbih düşürmeyen bir derviş şeklinde tasvir eder. İnsanoğluna da –ya da Müslüman bir kimseye- elinden tesbihi bırakmayan çınar gibi olmasını öğütler. Beytin ikinci mısrasında da benefşe çiçeği, nasihat için benzetme unsuru olarak kullanılır. Benefşe (menekşe) boyu kısa ve yere yakın bir çiçektir. Şair, çiçeğin bu özelliğinden hareketle insana menekşe gibi alnını yere koymasını Allah'a secde hâlinde olmasını yani namaz kılmasını tembih eder. Şair, beyitte benzetme sanatı dışında kişileştirme sanatından da yararlanmıştıdır.

Çınar gibi elinden düşürme tesbîhi
Sücûd idüp ko zemîne benefşe gibi cebîn (K 1 24, s. 84)

Aşağıdaki beyitte şair, insan bedenini ödünç giyilmiş bir elbiseye benzetir ve bu elbiseyi çıkarmasını tavsiye eder. Çünkü beden elbisesi insanı dünyaya bağlar ve asıl olandan uzaklaştırır.

Cismün libâs-ı 'âriyetîdür çıkar hemân
Fevt itme fursatı bu işe eyle hemân (Trc. B- 4, I- 6, s. 147)

Bir başka beyitte şair, alçak gönüllü olmak ile âb-ı revân (akan su) arasında benzerlik ilişkisi kurar.

Dîdâra irmek ise safâ ile niyyetün
Alçak gönüllü ol yüri âb-ı revân gibi (Trc. B- 4, III-3, s. 148)

Büyükleme kibirlik taslayan kimseleri yüksek/ağır bir dağa benzeten şair, sıkıntı yağmurlarının evvela bu çeşit kimselerin üzerine yağacağı uyarısında bulunur. Bilindiği üzere yüksek tepelerin bulutu ve yağmuru eksik olmaz.

Bârân-ı mihnet evvel anun başına yagar
Şol kimse kim büyüklene kûh-ı girân gibi (Trc.B- 4, III-5, s. 148)

İnsanoğlu, sonunda kendisini melul ve mahzun edecek bir mutluluğun peşinde olmamalıdır. Böyle mutluluklar, sonu sersemlik ve baş ağrısına sebep olan içki içmek gibidir. Şair, bir taraftan geçici mutlulukların arkasından koşmanın iyi bir şey olmadığını hayatın içinden bir örnek ile somutlaştırırken diğer taraftan içkinin insana verdiği zarara dikkat çekerek sarhoş edici içeceklerden uzak durmayı öğütlemetedir.

Şâd olma ana kim seni âhir melûl ide
Nûş itme ol meyi ki sonunda humâr ola (Trc. B- 4, IV-2, s. 148)

İslam inancı ve tasavvuf düşüncesinde dünya bir misafirhane insan da bu misafirhanede bir misafirdir. Ancak bu dünya şaire göre misafirine düşmanlık edici bir vasfa sahiptir. Taşlıcalı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Yahyâ, muhatabına insan öldürmemeyi öğütlerken dünyanın bu özelliği ile anlatımı somutlaştırmaktadır.

*Kanına girme katline kâsd itme kimsenin
Mihmânına 'adâvet idici cihân gibi (K 34- 5, s. 130)*

Şair bir başka beyitte de çok konuşanı değırmene, uzun uzun sayıklayanı da akarsuya benzetir.

*Çok söyleyen değırmene benzer sebâtı yok
Uzun uzak sayıklama âb-ı revân gibi (K 34- 8, s. 130)*

Sâyebân; gölgelik, büyük çadır; koruyan himaye eden anlamlarına gelen Farsça bir kelimedir. Şair, devlet adamlarına seslendiği aşağıdaki beyitte onlara güneş gibi âlemi yakmamalarını ve halkı güneşin yakıcılığından/sıcağından koruyan sâyebân gibi olmalarını tavsiye etmektedir.

*Ey devlet ıssı yakma güneş gibi 'âlemi
Halkun huzûrına sebep ol sâyebân gibi (K 34- 24, s. 132)*

"Kahraman", katil lakabıyla anılır. İran mitolojisinde adı geçer. (Pala 2005, 252). Taşlıcalı Yahya, devlet adamlarına ya da güçlü kimselere, çaresiz insanların güvenliklerini sağlamalarını ve katil lakabıyla anılan Kahraman gibi olmamalarını öğütler.

*Bî-çâre hâtırını emîn it emân ile
Kahr itme rây-ı kahrın ile Kahramân gibi (K 34- 22, s. 131)*

Anka kuşu, Kaf dağında yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alamet bulunduran, adı var kendi yok bir kuştur (Pala 2005, 24). Şiirde Kaf dağı ile birlikte zikredilir. Kanaat sahibi olmak insanın elindeki ile yetinmesi demektir. Şair, insana seslenirken ona Kaf-ı kanaatte oturan Anka gibi olmayı ve değersiz insanların sofrasına düşen sinekler gibi olmamayı öğütler.

*Fakr ile Kâf-ı kanâ 'atde yüri 'Ankâ ol
Hânuna düşme mekesler gibi her mübtezelün (G 220- 4, S. 420)*

Taşlıcalı Yahyâ, Arap alfabesinin şekil hususiyetlerinden de sıklıkla yararlanmıştır. İnsana doğruluk üzere olmayı öğütlediği aşağıdaki beyit bunun güzel bir örneğini teşkil eder.

*Harf-i elif gibi yüri 'ayn-ı vâhid ol
Halk ortasında kalma hemîşe niteki lâm (Trc B- 4, I- 2, s. 147)*

Taşlıcalı Yahyâ'nın bazı beyitlerde de söyleyeceğini dolaylı olarak değil de doğrudan ifade ettiği görülmektedir.

*Dünyâya 'ayn-ı izzet ile eyleme nazar
Sakin yüzine güldüğüne itme i 'timâd (Trc B- 4, II- 2, s. 147)*

*Başının gavgâsı çok hergiz huzûr-ı kalbi yok
Kendüye dünyâ için zahmet viren nâdânı ko (G 363- 2, s. 505)*

Taşlıcalı Yahyâ, divanında yer verdiği 33. kasidesini *gemi, gemicilik, deniz ve denizcilik* ile ilgili terminoloji ile kaleme almıştır. Denizcilik ile ilgili terminoloji, şairin 24 beyitlik bu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

kasidesinde nasihat üslubunun belirleyicisi konumundadır. Örneklendirmeler, soyut ifade ve kavramları somutlaştırma hususu hep bu kelimeler ve onların anlamları üzerine kuruludur.⁸

“*Âlem bir deniz insan da bu denizde kendini gören şaşkın, sersem ve ahmak bir kimsedir (K 33- 1), Vücut bu denizde zayıf cisim gemisidir (K 33-3), Gemiler nasıl ki çapa (demir) ile sabitlenirse, cehalet lâminin lengeri de insanı yolundan alıkor (K 33-5), Dünya yokluk deryasıdır, insan bu deryadan bâki olana hareket etmelidir (K 33-6), Fırtına nasıl ki gemilerin alabora olmasına sebep olursa feleğin fırtınası da insanı sırt üstü yere serer (K 33-8), İnsanın pusulası şeriat olmalı ki o pusula insana kastedilen menzili gösterir (K 33-9), Keştibân (gemici, kaptan), ecel fırtınasını savamaz (K 33-13), Her çevirenin ten gemisine dümenci olamayacağı gibi ehl-i hevâ da nefs-i emmâresini zabt edemez (K 33-18)...*”

Taşlıcalı Yahya'nın dönemin iki bilim adamı için yazdığı kasideler (19. kaside Fenârîzâde Muhyiddin Efendi ve 20. kaside Şeyhülislam Ebussuud Efendi) nasihat-nâme yönünden dikkat çekicidir. Özellikle Ebussuud Efendi için yazdığı kasidede Taşlıcalı Yahyâ'nın, yaşadığı dönemden şikâyet ettiği görülür.

*Meded yetiş meded ey müftî-i zamâne
Muhammed ümmeti oldı mükedderü 'l-ahvâl (K 20- 41, s. 90)*

Taşlıcalı Yahya'nın divanında fazla olmamakla birlikte hikmetâmiz beyitler de bulunmaktadır. Şair, bu beyitlerde de dünyanın geçiciliğinden, insanoğlunun bu dünyaya uryan gelip uryan gittiğinden, insanın en büyük düşmanının yine kendisi olduğundan, ölüm gerçeğinden vb. söz eder. Bu tür beyitlerden bazıları örnek olarak aşağıda gösterilmiştir:

*Âdem oğlu 'uryân gelür 'uryân gider
Nâle vü efgân ile giryân gelür giryân gider (G 82- 1, s. 333)*

*Günde beş on kez âdemün kabri zebân-ı hâl ile
Muntazıram sana diyü azgın açup nidâ ider (G 80- 5, s. 332)*

*Hele gâfil yürime bahr-i dilün korsanı var
Dôstum kendüne kendün gibi olmaz düşmen (K 33- 11, s. 129)*

*Şenligi yok bir harâb-âbâd imiş dünyâ-yı dún
Her seher bir derdi her gün bir gam-ı ferdâsı var (G 56- 5, s. 316)*

*Cümlemüz 'âleme aklar gelür aklar giderüz
Ebedî râhatı yok rûha dem-i rihlet var (G 66, 2- s. 322)*

SONUÇ

Başta Yavuz Sultan Selim olmak üzere Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerini idrak etmiş bir şair olan Taşlıcalı Yahyâ Bey'in şiirinin muhtevasının oluşmasında, gelenekli divan şiirinin aşk teması dışında, “*mensubu bulunduğu coğrafyanın yerine göre sert, inat, gözünü daldan budaktan esirgemeyen ve doğru bulduğu konuda sonuna kadar direnen bir karakterin gereği*” (Şentürk 2011, 26)'nin; içinde yer aldığı Osmanlı toplumunun dinî, ahlâkî

⁸ Kasidedeki deniz ve denizcilik ile ilgili kelimeler şunlardır: “bahr, yelken, gemici, keşti, kara, maguna, lenger, derya, deniz, fırtına, pusula, fırkatın, korsan, Hızır, keştibân, kayık, sandal, kömi, yaka, yel, alavand, gemi, yanbegiden, kesegen, dümenci, çevirmek, kalyete, dümen, tonanma, küleklü gemi, mevc, su”

yönünün ve tasavvuf düşüncesinin; döneminin özellikle siyaset dengeleri, başarıları ve çatışmalarının önemli ve etken olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmada, Taşlıcalı Yahyâ'nın divanında yer alan nasihat-nâme türünde yazılmış şiirler tespit edilmiş ve bu şiirler örnek beyitlerden hareketle konu, dil ve üslup bakımından değerlendirilmiştir.

Taşlıcalı Yahyâ, hem divanında hem de mesnevilerinde –ki bu mesnevilerin nasihat-nâme ile ilgili olanları hakkında yazının giriş bölümünde bilgi verildi- insanlara yol gösterici mahiyette nasihat-nâme türünde şiirlere önemli ölçüde yer vermiştir. Onun bu tarz şiirler kaleme almasında yukarıda ifade olunan karakter yapısının ve mensup olduğu Osmanlı toplumuyla ilgili hususların önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Taşlıcalı Yahyâ'nın divanının birçok yerinde –kaside, tercî-i bend, gazel gibi nazım şekilleriyle yazılmış- nasihat-nâme türünde şiirlerin olduğu görülür. Dönemin iki ilim adamı için yazdığı kasidelerin (19 ve 20. kasideler) nesib/teşbib bölümleri, 33 ve 34. kasideler, 4. tercî-i bend ile dokuz gazelin tamamı ve birçok gazelin büyük bir bölümü nasihat-nâme türünde yazılmış şiirlerdir.

Bu şiirlerde şair, İslam dininin ve tasavvuf düşüncesinin ön gördüğü insana dair hususiyetleri; sosyal hayatın çerçevesini belirlediği insanda olması gereken/beklenen ahlâki vasıfları ve erdemleri, toplum düzeni içinde gayr-i ahlâki olan durumları ve fiilleri ve bunların yapılmamasının gerekliliklerini dile getirmiştir. Kısacası İslam medeniyet dairesi içinde yer alan Müslümanın ve toplumun özelliklerini, nasihat üslubu içinde ortaya koymuştur.

Taşlıcalı Yahyâ'nın nasihat-nâme türünde yazdığı şiirlerin dili 16. Yüzyıl şiir dili içinde şairin genel dil özelliklerini yansıtır. Bu şiirlerde Türkçe söyleyiş hâkimdir. Ayrıca bu tür şiirlerin öğüt verme maksadı taşıması şiir dilini de doğrudan etkilemekte ve her kesimden insanın anlayacağı bir dil ile kaleme alınmasını gerektirmektedir.

Taşlıcalı Yahyâ'nın nasihat-nâme-tarzında yazdığı şiirlerinde benzetme ağırlıklı bir üslup ve anlatım özelliği hâkimdir. Özellikle soyut kavramların somutlaştırılmasında eşya, tabiat ve tabiat unsurlarına dair özellikler, toplumsal hayatın içinde yer alan bir takım durum ve hâdiseler, dine ait hususiyetler, efsanevi mesnevi kahramanları vb. kültürel unsurlar birer benzetme ve örneklendirme aracı olarak kullanılırlar.

Taşlıcalı Yahyâ'nın, *Gemici* diliyle yazmış olduğu 33. kaside, nasihat içerikli soyut kavram ve ifadelerin denizcilik terminolojisine dair kelimelerden hareketle somutlaştırılmasında orijinal özellik gösterir.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Metin (2007). Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALTUN, Kudret (2004). Edirneli Nazmî Pend-nâme-i Nazmî, Kayseri: Laçın.
- ARSLAN, Mehmet (2004). *Divan Edebiyatında Nasihatnameler (Pendnameler) ve Vak'anüvis Es'ad Efendi'nin Pendnâme'si*, Türk Dili ve Edebiyatı Makaleleri, Sayı: 4, s. 5-80. Sivas.
- CANIM, Rıdvan (2011). Divan Edebiyatında Türler, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1977a), “Yahyâ Bey Dîvan Tenkidli Basım”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1979b). Yûsuf ve Zeliha: İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1983c). Yahyâ Bey ve Divanından Örnekler, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1994). Kanûnî Devri Türk Edebiyatı, İstanbul: MEB Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1999). Latîfi Tezkiresi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAPLAN, Mahmut (2002a). Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler, Türkler 11, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- KAPLAN, Mahmut (2008b). Hayriyye-i Nâbî, Ankara: AKM.
- KURNAZ, Cemal (1997). “Yahyâ Bey Divanı’nda Atasözleri ve Deyimler”, Divan Edebiyatı Yazıları, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MERMER, Ahmet, KESKİN Neslihan Koç (2000). Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.
- PALA, İskender (2005). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, KARTAL, Ahmet (2010). Eski Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ŞENTÜRK, A. Atilla (Temmuz 2011). “En Hazin Mersiyenin Şairi Taşlıcalı Yahyâ Bey”, Dil ve Edebiyat, s. 26, sayı 31, İstanbul: Dil ve Edebiyat Derneği.
- TOLASA, Harun (2002). 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (2005). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

